

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

II.MEŞRUTİYET'İN İLANI'NDAN SONRA OSMANLI
DONANMASINDA GÖREV YAPAN İNGİLİZ MÜŞAVİRLER

214202041004

NUR TAŞITLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Salih KIŞ

Konya-2024

Bu çalışma, 07.12.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı Yakınçağı Bilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

**Savunma
Tez Jürisi**

Prof.Dr.SALİH KIŞ
Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof.Dr.FERUDUN ATA
Selçuk Üniversitesi
Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Fakültesi

Doç.Dr.YAKUP KAYA
Necmettin Erbakan
Sosyal ve Beşeri Bilimler

Not: Tez Savunma Jürisi isimlerinin yer aldığı bu sayfa kapaktan hemen sonra gelecek şekilde ve imzasız olarak konulmalıdır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vii
ÖN SÖZ.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN ÖNCE OSMANLI DONANMASINDA GÖREV YAPAN İNGİLİZ MÜŞAVİRLER.....	6
1.1.Osmanlı-İngiliz İlişkileri.....	6
1.2.Gelen Müşavirler ve Islah Çalışmaları.....	10
1.3. Müşavirlerin Osmanlı'da Kalma Süreleri.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN SONRA OSMANLI DONANMASINDA GÖREV YAPAN İNGİLİZ MÜŞAVİRLER	18
2.1.Amiral Douglas Gamble Paşa ve Bahriye Nezareti'nde Göreve Başlaması.....	18
2.1.1.Islahat Çalışmaları ve Bahriye Nezareti'nin Yeniden Kuruluşu.....	20
2.1.2.Osmanlı Devleti'ne Sunduğu Raporlar.....	26
2.1.3.Gamble Paşa'nın Görev Süresi ve Osmanlı'dan Ayrılışı.....	28
2.2.Amiral Hugh Pigot Williams ve Bahriye Nezareti'nde Göreve Başlaması.....	29
2.2.1.Islahat Çalışmaları.....	32

2.2.2. Williams Paşa'nın Görev Süresi ve Osmanlı'dan Ayrılışı.....	33
2.3. Sir Arthur Henry Limpus Paşa ve Bahriye Nezareti'nde Göreve Başlaması.....	37
2.3.1. Islahat Çalışmaları.....	39
2.3.2. Osmanlı'ya Sunduğu Raporlar.....	41
2.3.3. Limpus Paşa'nın Görev Süresi ve Osmanlı'dan Ayrılışı.....	46
2.4. Gelen Müşavirlerin Ortak Noktaları.....	47
SONUÇ	49
BİBLİYOGRAFYA	51
EKLER	56

ÖZET

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın sonlarında 1770 yılında uğradığı Çeşme Baskınından sonra donanmanın ıslahı için çalışmalara başlamıştır. Bu savaş Osmanlı deniz kuvvetinin dönüm noktası olmuştur. Sultan III. Mustafa ve beraberindeki haleflerinin başlattığı ıslahat programı donanmayı iyileştirmeye yöneliktir. III. Mustafa haleflerine bu konuda örnek olmuştur. Bu ıslahat programı, tersanelerin bakım ve onarımı, gemilerin tamir ve tadilatı, yabancı uzmanlardan destek alınması gibi içeriğe sahiptir. Bu yabancı uzmanlardan özellikle İngiliz müşavirlerin yürüttükleri ıslah çalışmaları yer almaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti, İngiltere'nin güçlü bir deniz geleneğine sahip olduğunu düşünmektedir. Resmî olarak Osmanlı-İngiliz ilişkileri XVI. yüzyılda başlamıştır. Bu ilişkiler diğer devletlere nazaran daha yavaş ilerlemiş, bunun sebebi ise; Osmanlı Devleti'nin bir denge politikası kurmaya çalışmasıdır. Osmanlı-İngiliz ilişkileri zaman zaman gerginleşse de uzman ihtiyacını karşılaması anlamında Osmanlı devletine destek sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde müşavir paşa olarak 1839-1914 yılları arasında toplam yedi İngiliz danışman gelmişti. İngiliz Admiralty sistemini Osmanlı donanmasına uygulamaya çalışan uzmanlar devletin bahriye nazırları ve sadaret makamı ile de ters düşmüştü. Çoğu kez yürüttükleri çalışmalar bu kesimler tarafından engellenmeye çalışılmıştı. Gelen her müşavir Osmanlı donanmasını iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştı. Bunun karşılığını zaman zaman maaş ve rütbe yükselmeleri ile almışlardı. Bu müşavirlerden bazıları var ki bizim asıl çalışma konumuzu oluşturmaktadır. Bunlar; II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı donanmasında görev yapan İngiliz müşavirler; Amiral Douglas Gamble, Amiral Hugh Pigot Williams ve Amiral Arthur Henry Limpus'tur.

Amiral Gamble, Osmanlı Devleti'nde 11 ay gibi bir sürede görev yapmış ve bu kısa sürede donanmanın ıslahı için oldukça güzel çalışmalar yürütmüştü. Amiral Gamble ve beraberinde getirdiği heyeti ile birlikte bir deniz okulu kurmuş ve donanmamız için Türk subayları yetiştirmişti. Amiralin donanmayı geliştirmek ve yenilemek için yaptığı çalışmalar ve Osmanlı Devleti'ne sunduğu raporlar oldukça önem arz etmektedir. Gamble Paşa'nın ardından gelen Williams Paşa, Osmanlı donanmasında teknik danışman sıfatıyla göreve başlamıştır. Bahriye Nezareti'nin özel bir bölümünde plan ve proje yapmakla meşgul olmuştur. Amiral Williams'ın istifasının ardından bir yıl kadar süre sonra Amiral Limpus Paşa, Osmanlı Devleti'nde bahriye danışmanı olarak görev yapmış donanmanın teknik eksikliklerini gidermek için Osmanlı Devleti'ne raporlar sunmaya başlamıştır. Fakat özellikle Trablusgarp ve Balkan

Savaşları'nın gelmesi ile donanmadaki eksikleri tam anlamıyla gideremeyen Limpus Paşa, görev süresi devam etmesine rağmen Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-İngiliz İlişkileri, Donanmada Uzmanlar, Müşavir, II. Meşrutiyet'in İlanından Sonra Gelen Uzmanlar.

SUMMARY

The Ottoman Empire XVIII. at the end of the century, after the Çeşme Raid in 1770, he started working for the rehabilitation of the navy. This battle became the turning point of the Ottoman naval force. Sultan III. The rehabilitation program initiated by Mustafa and his accompanying successors is aimed at improving the navy. III. Mustafa has been an example to his successors in this regard. This reclamation program has content such as maintenance and repair of shipyards, repair and renovation of ships, receiving support from foreign experts. Among these foreign experts, especially the correctional studies carried out by British consultants are included. Because the Ottoman Empire believes that Britain has a strong maritime tradition. Officially, Ottoman-British relations were the XVI. it started in the century. These relations have progressed more slowly than in other states, and the reason for this is that the Ottoman Empire is trying to establish a policy of balance. Although Ottoman-British relations became tense from time to time, it provided support to the Ottoman state in the sense of meeting the need for specialists. A total of seven British advisers Decamped as counsellor pasha in the Ottoman Empire between 1839 and 1914. Experts who tried to apply the British Admiralty system to the Ottoman navy also contradicted the naval ministers of the state and the sadaret authority. Most of the times, the studies they conducted were tried to be blocked by these segments. Every consultant who came had done studies aimed at improving the Ottoman navy. They were rewarded for this with salary and rank increases from time to time. There are some of these consultants who constitute our main working position. These are; II. The British advisers who served in the Ottoman navy after the declaration of the Constitution were Admiral Douglas Gamble, Admiral Hugh Pigot Williams and Admiral Arthur Henry Limpus.

Admiral Gamble had served in the Ottoman Empire for a period of about 11 months and had carried out quite good works for the improvement of the navy in this short time. Together with Admiral Gamble and the delegation he brought with him, he had established a naval school and trained Turkish officers for our navy. The admiral's work to develop and renew the navy and the reports he submitted to the Ottoman Empire are of great importance. Williams Pasha, who followed Gamble Pasha, started working as a technical consultant in the Ottoman navy. He has been busy making plans and projects in a special section of the Ministry of Naval Affairs. About a year after the resignation of Admiral Williams, Admiral Limpus Pasha served as a naval advisor in the Ottoman Empire and began to submit reports to the Ottoman Empire

to address the technical shortcomings of the navy. But especially in Tripoli and the Balkans Limpus Pasha, who could not completely eliminate the deficiencies in the navy with the arrival of the Wars, left the Ottoman Empire, although his term of office continued.

Keywords: Ottoman-British Relations, Experts in the Navy, Counsellor, II. Experts Who Came After the Declaration of the Constitution.

ÖN SÖZ

Osmanlı askeri sistemi içinde yer alan deniz kuvvetleri ile ilgili yapılan çalışmalar literatürde çok fazla yer kaplamamaktadır. Dolayısıyla Osmanlı deniz kuvvetleri ile ilgili çalışmalar yapmak özellikle askeri tarih için önem arz etmektedir. Osmanlı donanma tarihinde yer alan İngiliz uzmanlar konu edilmektedir. Fakat özellikle II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı donanmasında görev alan İngiliz uzmanlar; Amiral Douglas Gamble, Amiral Hugh Pigot Williams ve Amiral Sir Arthur Henry Limpus Paşalar kısa görev sürelerine rağmen Osmanlı donanmasına katkılarından dolayı tezin asıl bölümünü teşkil etmektedir. Çalışmamızda ayrıca bu paşaların çalışmalarının ortak yönleri ve ayrıştıkları noktalara da yer verilmiştir. Osmanlı Devleti, askerî, siyasî, ekonomik ve sosyal alanlarda da zaman zaman yabancı devletlerin uzmanlarından yararlanmıştı. Bahriye Nezareti'nin ikinci makamı olan ve günümüzde de devam eden donanma komutanlığı ünvanı, Amiral Douglas Gamble Paşa ile başlamıştır. Ondan önce donanmada görev alan uzmanlar daha çok müşavir sıfatıyla çalışmışlardır. Bu sebeple çalışmamızda Amiral Gamble'ın ıslahatları, raporları ve Osmanlı Devleti'nde yürüttüğü faaliyetler ve devamında Amiral Williams ve Limpus'unda Osmanlı donanmasına katkıları anlatılmaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili olarak çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız çalışmalar neticesinde, Deniz Arşiv Müzesi'nde donanma ve yabancı uzmanlar konusunda daha tasnif edilip elektronik sisteme yüklenmemiş birçok kaynak olduğu tespit edildi. Bu tezin asıl kaynakları, arşiv vesikaları olmakla birlikte Daniel Panzac'ın Osmanlı Donanması, Bernd Langensiepen'in "Osmanlı Donanması" ve Celalettin Yavuz'un Osmanlı Bahriyesi'nde "Yabancı Misyonlar" adlı eserleri bu çalışmamıza ışık tutan asıl kaynaklar arasında yer almaktadır. Celalettin Yavuz'un çalışmasına ek olarak II. Meşrutiyet Dönemi yabancı uzmanlar ile ilgili bilgiler sunmaya çalışıldı. Bu çalışmanın asıl amacı, ana kaynaklara yardımcı ve alternatif bir kaynak oluşturmaktır.

Çalışma iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde İngiltere'den gelen yabancı subaylar yer almaktadır. Birinci bölümün alt başlıklarında ise Osmanlı-İngiliz ilişkileri ile gelen subayların ıslah çalışmaları bahsedilmektedir.

İkinci bölümümüzde ise II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gelen İngiliz müşavirler Amiral Gamble, Amiral Williams ve Amiral Limpus Paşa yer almaktadır. İkinci bölümün alt başlıklarında bu üç amiralin Osmanlı Devleti'ne gelişleri, Bahriye Nezareti'nde göreve başlamaları, ıslahat çalışmaları, Osmanlı'ya sundukları raporlar ve görevden ayrılmaları yer alır.

Çalışma; sonuç, kaynakça ve ekler kısmı ile son bulmuştur. Ekler kısmında, tatbikat halindeki Türk filosu, Amiral Gamble ve heyetinin, Amiral Williams ve Limpus Paşaların görselleri yer almaktadır. Ayrıca Gamble Paşa'nın Osmanlı'ya sunduğu raporun bir nüshası ve çevirisi bulunmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya konulmasında, konunun tespitinden son aşamasına kadar yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen başta değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Salih Kış'a teşekkür ederim. Lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca maddi manevi her konuda desteğini esirgemeyen, hep yanımda olan ağabeyim İsmet Taşitli ve ailemin diğer tüm fertlerine de teşekkürü bir borç bilirim.

NUR TAŞITLI

KONYA-2024

KISALTMALAR

A.DVN	Sadâret Divan Kalemî Defteri
A.MKT	Sadâret Mektubî Kalemî Defteri
bk.	Bakınız
BOA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi
C	Cilt
çev.	Çeviren
HMS	Bazı monarşik ülkelerin donanmalarında gemilerin önüne konulan ve Majestelerinin Gemisi anlamında ön ad.
HR	Hariciye Nezareti
HR.İD	Hariciye Nezareti İdare
HR.SFR.3	Hariciye Nezareti Londra Sefareti Belgeleri
İ.DH	İrade Dâhiliye
No	Numara
S	Sayı
s.	Sayfa numarası
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Dünyada uluslararası siyasette belirleyici olmak isteyen bir devletin, dünya ticaretinin %80'inden fazla bir bölümünün denizler aracılığı ile yapıldığının bilinci ile denize ve denizciliğe ve dolayısıyla hem sivil hem de askerî bahriyeye önem vermesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu mantıktan hareketle XIX. yüzyılda dünya güç mücadelesinin yaşandığı önemli düğüm noktalarını barındıran Doğu Akdeniz'deki deniz mücadelesi ve deniz gücünün dünya güç mücadelesine etkileri üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede; Fransız, Rus, İngiliz ve Osmanlı deniz kuvvetleri ve denizcilik politikaları ve deniz mücadeleleri ele alınmış ve özellikle İngiliz ve Osmanlı donanmaları merkeze alınmak sureti ile dönem ve bölge incelenmeye çalışılmıştır. XIX. yüzyıl genelinde Akdeniz'e ve hassaten Doğu Akdeniz'e göz atıldığında mücadelenin yoğunlaştığı ve güç dengesinin sık sık yer değiştirdiği görülmektedir. Bu dönemde Doğu Akdeniz güç mücadelesinin temel aktörleri Osmanlı Devleti, İngiltere, Rusya ve Fransa'dır. Bu mücadelede ön plana çıkan ise bu devletlerin deniz gücü, yani donanmalarıdır. Mısır üzerinde Fransa-İngiltere-Osmanlı mücadelesi, Yedi Adalar Cumhuriyetinin kurulması, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Kale-i Sultaniye anlaşması ile sonuçlanan hadiseler, Mora İsyanı, Kırım Harbi, Girit İsyanı, Osmanlı-Rus Harbi ve Osmanlı-Yunan Harbi hep bu yüzyılda donanmaların önemli roller üstlendiği hadiseleridir. Osmanlı donanması XVIII. yüzyılın sonlarına doğru buhar makinesinin icadı, sanayi devrimi için önemli bir güç kaynağı sağlamıştı. Bu hızlı gelişime bağlı olarak Avrupa'da önce buharlı gemiler daha sonra ise torpido ve zırhlı gemiler kullanılmaya başlamıştı. Avrupa'da başlayan bu yenilik hareketleri takip edilemediğinden Osmanlı Devleti denizlerdeki hâkimiyetini artık kaybetmişti. Özellikle 1770 Çeşme Faciası Osmanlı denizciliğinde bir dönüm noktası olmuştur.¹

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından yani 1768-1774 tarihlerinde meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı deniz kuvvetleri açısından bir dönüm noktasıdır. Çariçe II. Katerina, Rus planını şöyle özetlemişti: “*Osmanlı Devleti'ni dört yandan ateşe vermek. Kendisi Eflak-Boğdan'a, Ukrayna'dan Kırım'a, Kafkasya'ya ve Çanakkale Boğazı'na kadar ordu göndermişti. Donanması güçlü olmayan Rusya'nın böyle bir adım atması oldukça cüretkârdı.*

---

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2019, s.315.

Donanma 19 Haziran 1769 tarihinde Kronştat'tan demir almış ve 18 Şubat 1770 tarihinde Mora'nın güneyine ulaşmıştı."²

Rus filosu 4 Temmuz 1770 tarihinde Sakız Adası'na ulaştığı esnada, Osmanlı filosu iki gemisi hariç bütün donanmasını Çeşme Körfezi'nin kuzeyine Sakız ve Anadolu'yu ayıran boğaza demirlemişti. Osmanlı filosu; on iki parça kalyon, altı parça fırkateyn, altı sünbeki ve on üç kadirga ile küçük tonajda yirmi yedi adet tekneden ibaretti. Rus filosu ise; dokuz kalyon ve üç fırkateyn ile on beş parça da küçük tonajlı gemiden oluşmaktaydı. Osmanlı-Rus donanması 5 Temmuz günü saat 11.45'te çarpışma başladı. İki Rus fırkateyni karadaki top bataryalarını ateş altında tutmaya çalışırken, dört Rus kalyonu Osmanlı savunma hattına doğru taarruza geçerek Osmanlı gemilerinden birini yakmayı başarmıştı. Tutuşan geminin ardından yangın diğerlerine de sıçradı ve kelimenin tam anlamıyla mahşeri andıran görüntüler ortaya çıkmıştı. 7 Temmuz sabahına gelindiğinde artık Osmanlı donanmasının büyük bölümü yok olmuştu. Bütün filoda toplam sekiz bin civarında mürettebat bulunduğu ve bunların üçte birinin Çeşme Baskını ile ölmüştür.³

Çeşme Baskını bize şunu gösteriyor ki Ruslardan sayıca üstün durumda olan Osmanlı donanması kendi gemilerinin manevra kabiliyetine güvenmedikleri için statik şekilde tertiplenmişlerdi. Fakat Osmanlı Devleti, Çeşme Baskını ile ağır bir hezimetle uğramış ve donanması yok olmuştu.⁴ Osmanlı devlet adamlarının "Deniz Gücü" gerçeğini kavrayamamasına karşılık, Avrupalı devletler denizcilik tekniklerini geliştirmekte olduğundan Osmanlı donanmasının bu vaziyete düşmesi kaçınılmazdı.⁵

1770 Çeşme faciasından sonra Osmanlı hükûmeti donanmasını yenilemişse de bu yeni donanma tek başına Akdeniz'in gerektirdiği güce sahip değildi. Aynı zamanda, 1774 Küçük Kaynarca sonrası bir de Karadeniz sorunu çıkmıştı. Rusların Karadeniz'de görünmesi Osmanlı adına Karadeniz için de bir donanma varlığını gerekli kılıyordu. Bu da donanmadaki gemi ve personel sayısının da artması anlamına geliyordu. Lakin devletin tüm sistemleri gibi donanmasının da elden geçtiği 19. Yüzyılın ilk yarısındaki bu dönem dış dengeler ve iç otorite

---

² Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması*, çev.Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020, s.199.

³ Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması*, s.200-201.

⁴ Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması*, s.202.

⁵ Celalettin Yavuz, *Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyonlar*, İstanbul Deniz Grup İkmal Komutanlığı Basımevi, İstanbul, s.21.

açısından talihsiz bir dönem olmuştur. Dönemin sonuçlarını kategoriler halinde şu şekilde özetlemek mümkündür:

-Büyük gayretlerle yeniden inşa edilen Osmanlı donanması lâyıkı veçhiyle kullanılamamıştır. -Bu dönemde Yunanistan ve Sırbistan isyanları zuhur etmiştir.

-Doğu Akdeniz Fransa ve İngiltere'nin mücadelesine sahne olmuş, İngiltere bu mücadeleden galip çıkmıştır.

-Rusya İngiltere'nin desteği ve donanmasının marifeti ile Doğu Akdeniz işlerine müdahil olmuştur.

-Navarin'de Çeşme gibi Osmanlı donanması yakılmıştır. -Mısır'da Mehmet Ali Paşa isyanında 1839'da donanma Mısır'a teslim edilmiştir.

-Ülke içinde isyan ve ayaklanmalar yaşanmış, merkezî otorite sağlanmaya çalışılmıştır. -Bahriyede arzu edilen gelişmeler sağlanamamış ve Ege başta olmak üzere denizler Rum korsanlara bırakılmıştır.

-Sonuç olarak, XIX. yüzyılın ilk bölümü Osmanlı deniz menfaatlerinin diğer devletler karşısında arzu edilen kadar savunulamadığı bir dönem olarak kabul edilmektedir.⁶

Yukarıda da söz ettiğimiz gibi Çeşme Baskınından (1770) sonra Osmanlı donanmasında bir dizi ıslahat programı başlatıldı. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ordusu için 1768 tarihinde Fransa'dan gelen ve askeri danışman olarak görev yapan Baron de Tott, Çeşme baskınından sonra Çanakkale Boğazı'nı tahkim etmekte görevlendirilmişti. Osmanlı padişahı III. Mustafa ile başlayan askeri ıslahat programı halefleri I. Abdülhamit, III. Selim ve II. Mahmut'a da örnek olmuştu. I. Abdülhamit dönemi ıslahatçılarından olan ve Osmanlı donanmasının Çeşme'de uğradığı yenilgiden sağ kurtulan Cezayirli Gazi Hasan Paşa, öncelikle donanmayı yenileştirme çabalarına girişmişti. Modern teknelerin donanmadaki önemini anlayan Hasan Paşa ilk iş olarak Haliç, Karadeniz ve Ege'de yeni tersaneler yaptırmıştı. Bu dönemde İstanbul'a gelen Le Roi ve Duret adlı Fransız uzmanları Osmanlı donanma mürettebatını yeni tekniklere göre eğitmişlerdi. Fransız ve İngiliz usulleri tatbik edilerek daha hesaplı gemiler yaptırılmıştı. Gazi Hasan Paşa ikinci iş olarak denizciliği meslek haline getirmişti. Hasan Paşa, 1784'de tersane yakınında bir kalyoncu kışlası yaptırdı. Hasan Paşa'nın

---

⁶ Fatih Erbaş, "XIX. Yüzyıl Doğu Akdeniz Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.8, 2016, 139-140.

donanmadaki bu faaliyetleri XIX. yüzyıl Osmanlı donanmasında yapılan yeniliklerin de çekirdeğini oluşturuyordu.⁷

Tersane ve donanmanın ıslahı için planlı bir politika ancak III. Selim döneminde gerçekleşmişti. Modern Osmanlı denizciliğinin kurucusu olarak bilinen Küçük Hüseyin Paşa kaptan paşalığa getirilmişti. Bahriye’de yabancı uzmanlardan yararlanma düşüncesi en fazla III. Selim devrinde gerçekleşmişti. Bahriye için bir sağlık örgütü ve tıp okulu kurulmuştu. Ayrıca III. Selim, gemi inşa ettirmenin yanında, Nizam-ı Donanma-yı Hümayun adında bir kanunname yayınlamıştı. Bu kanunnamede; kaptanların yetiştirilmesi, neferlerin göreceği talim ve terbiye ve savaş ve barış zamanlarında yapılması gerekenler yer almaktaydı. Ayrıca tersane ve donanmanın masrafları için de Tersane Hazinesi ve Defterdarlığı kurulmuştu.⁸

III. Mustafa 1773 tarihinde tersanenin içerisine bir okul olarak Hendese Odası kurmuş, I. Abdülhamit bu okulun adını 1782 tarihinde Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn olarak değiştirmişti. III. Selim bunlara ek olarak 1795 yılında bir kara mühendishanesi olarak Mühendishane-i Berri-i Hümayûn’u kurmuştu. Bu askerî okul Osmanlı ordusu için topçu ve istihkâm subayı yetiştirmekteydi. III. Selim bu mühendishane için İsveç’ten uzman talebinde bulunmuş, Mühendis Rhode ve heyeti 1795 yılında Osmanlı donanmasında göreve başlamışlardı. Yine Fransız bahriye mühendislerinden Benois de Brun gibi tersaneleri ıslah ve gemi inşası ile görevlendirilmişti. Osmanlı tersanelerinde Fransız uzman sayısı 1797 yılına gelindiğinde 23’e ulaşmıştı. III. Selim dönemi Osmanlı donanmasında Fransız ve İsveçli uzmanların özellikle gemi inşası ve Bahriye Mektebi’nin geliştirilmesi konusunda gösterdikleri gayret mühendishanenin gelişmesi gibi önemli sonuçlar doğurmuştu. Ancak 1798 yılında Fransa’nın Mısır’ı işgali üzerine Osmanlı tersanelerindeki uzmanlarını geri çağırılmaları ile tersanedeki öğrenim ve inşa faaliyetlerinin de yavaşlamasına hatta durmasına sebep olmuştu.⁹

III. Selim’in ıslahat ve reformları II. Mahmut döneminin bir nevi alt yapısını oluşturmuştu. Her ne kadar II. Mahmut dönemi reformları daha çok kara ordusu ile ilgili olsa da donanmanın yenilenmesi için yeni bir program yapılmıştı. İstanbul, Gemlik, İzmit ve Sinop’ta 1827 yılında savaş gemileri kızağa kondu. Reform faaliyetleri devam ettiği sıralarda 20 Ekim 1827 tarihinde Yunan isyanı sebebiyle Mora’nın Navarin Limanı’nda bulunan Osmanlı donanması İngiliz, Rus ve Fransızlar tarafından yok edildi. Donanmanın yok olması

⁷ Necdet Hayta ve Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018, s.58.

⁸ Necdet Hayta ve Uğur Ünal, *Yenileşme Hareketleri*, s.79.

⁹ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, “Osmanlı Bahriyesi’nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)”, *Turkish Studies*, S.8, Ekim 2018, s.129.

ile birlikte yeni bir donanma yapma girişimi başlatıldı ve bu sefer Navarin Baskını ile müttefik donanma birliklerinin Osmanlı filolarını yok etme teşebbüslerinden dolayı Amerika'dan uzman talebinde bulunulmuştu. II. Mahmut döneminde hizmet etmiş olan Amerikalı mühendisler arasında Henry Eckwort, Forster Rhodes ve Redhouse'u sayabiliriz.¹⁰

II. Mahmut döneminde Amerikalı uzmanlardan alınan desteğin yanında gemilerin makine ve buhar kazanlarının İngiltere'den ithal edilmesiyle, Osmanlı Devleti ile bu ülke arasında uzun yıllar sürecek olan ticari işbirliği de başlamıştı.¹¹

II. Mahmut döneminde Bahriye Mektebi'nin modernizasyonu ile ilgili çalışmalar da yapıldı. Nitekim bu dönem içinde Osmanlı donanmasına hizmet etmek üzere gelmiş olan Yaver Paşa adı ile ün kazanmış olan İngiliz deniz subaylarından Walker'in Mühendishane'nin modernizasyonu için sunduğu raporlar Osmanlı donanması için bir hayli önem arz etmekteydi.¹²

Sultan Abdülmecit'in padişahlığı süresince ancak malzeme alanıyla sınırlı kalan modernleşmede, yabancı ülke donanmalarında olduğu gibi yelkenli gemilere buhar makinesi yerleştirilmekle yetinilmişti. Bu bağlamda Abdülmecit'in halefi olan donanmaya da bir hayli önem veren Abdülaziz'in saltanat yıllarını öne çıkarmak doğru bir yaklaşım olacaktır.¹³

Sultan Abdülaziz, kendisinin de denizciliğe meraklı olmasından dolayı donanmaya oldukça fazla önem vermiş ve kendisine bütçeden ayrılmış olan tahsisatın büyük kısmını donanma için harcamıştı. Onun döneminde tersaneler ıslah edildi, zırhlı gemiler satın alındı ve deniz subayı yetiştirmek üzere İngiliz mühendis Hobart Paşa Osmanlı donanmasına tayin edildi. Bahriye Nezareti 1867 yılında kuruldu ve 1868 yılında bahriye nazırlığına Mahmut Nedim Paşa getirildi. Sultan Abdülaziz'i saltanatında yirmi zırhlı, dört kalyon, beş fırkateyn yedi korvet ve kırk üç nakliye gemisiyle deniz kuvveti anlamında Osmanlı dünyada üçüncü sırayı aldı. Yapılan donanma Rus ve Yunan kuvvetlerinden üstün fakat İngiliz ve Fransız kuvvetlerinden zayıftı. Sultan Abdülaziz'in donanmaya bu kadar önem vermesine rağmen; tersanelerde gemi yapılmaması, gerekli uzmanların olmaması, teknik elemanların yetiştirilmemesi ve gemilerin dışarıdan alınması gibi ciddi problemler; Osmanlı donanmasının

---

¹⁰ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, "Yabancı Danışmanlar", s.130.

¹¹ Bernd Langensiepen ve Ahmet Gülerüz, *1823-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitapevi, İstanbul 2007, s.9.

¹² Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyonlar*, s.66.

¹³ Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması*, s.318.

nicelik bakımından üçüncü olması nitelik bakımından da gücünün genellikle kâğıt üzerinde kalmasına sebep olmuştu.¹⁴

II. Abdülhamit dönemine geldiğinde donanmanın Haliç'e zincirlemesi çok büyük eleştirilere neden olmuştu. Nitekim dönemin gazetesinde bu konu oldukça eleştirilmişti: *"Donanmamız ne gün ne için duruyor? İşte Bulgaristan sonra Bosna Hersek şimdi de Girit. Bosna Hersek'e hemen bir askeri kuvvet sevk edemiyorsak Girit'e birkaç harp elçisi gönderemiyor muyuz? Giritlilerinde Osmanlı sancağını ayaklar altına alarak Yunan kucağına atılmasına susacak mıyız? Girit Yunanistan'a ancak Yunan harp gemilerinin kuvveti olursa ilhak edilebilir. Bu kadar sene bu kadar para vererek yaptırdığımız Mesudiyeler, Abdülhamidler, Abdülmecidler, tüfekler, torpidolar süs müdür? Millet onları böyle bir günde vatanlarının namusunu kurtarmak için yaptırmıştır. Eğer bu gemiler işe yaramaz, çürük denecekse bir cehalet timsali ve ihanet gibi gözümüzün önündeki bizim alçaklığımızı bize ihtar edeceklerine biz onları kendi elimizle batıralım ve yerlerine namusumuzu kurtaracak gemiler alalım."*¹⁵ Sultan Abdülhamit, sadece donanmayı hapsetmekle kalmamış, eğitim ve harekât yapmayan deniz kuvvetleri personelinin de uzun yıllar boyunca en büyük çabalarla kazanacağı denizcilik geleneğini de çöpe atmıştı".¹⁶

Çeşme Baskınından sonra tahta gelen padişahlar Osmanlı donanması için bir dizi ıslahat gerçekleştirmişti. Sultan III. Mustafa ile başlayan bu askerî ıslahat hareketleri Tanzimat Dönemi'nden sonra gelen padişahlara da örnek olmuştu. 1839 yılından 1878 yılına dek tahtta olan padişahlar Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamit buharlı makinelerin ortaya çıkması ile Avrupa devletlerinin donanma stratejilerini örnek almaya başlamıştı. Avrupa devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Osmanlı Devleti, donanmasını da güçlendirmeyi amaçlamıştı. Osmanlı Devleti'nin donanma stratejisi için özellikle örnek aldığı ve ıslahatlarını o minvalde düzenlediği devlet İngiltere idi.

---

¹⁴ Necdet Hayta ve Uğur Ünal, *Yenileşme Hareketleri*, s.157-158.

¹⁵ *Tanin*, No.70, 9 Ekim 1908.

¹⁶ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyollar*, s.10.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN ÖNCE OSMANLI DONANMASINDA GÖREV YAPAN İNGİLİZ MÜŞAVİRLER

1.1.Osmanlı-İngiliz İlişkileri

İngilizlerle Osmanlı'nın ilk teması, 1396 yılında Niğbolu Savaşı'nda Macar Kralı Sigismund'un kumandası altında toplanan haçlı kuvvetleri arasında bulunan İngiliz kuvvetleriyle başlamıştır. Bundan sonra İngilizlerle uzun bir süre fiili bir temas olmamıştır.¹⁷ Resmî olarak Osmanlı-İngiliz ilişkileri ise XVI. yüzyılda başlamıştır. Türklerin İngilizlerle olan münasebeti diğer devletlere nazaran oldukça yavaş ilerlemiştir. Bunun en büyük sebebi ise İngiltere Krallarının uzun süre Türkleri Hristiyanlığın düşmanı görmelerinden kaynaklanmıştır. Türk-İngiliz ilişkisinin gelişme dönemine ait belge 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde verilen ticari imtiyaz olmuştur. Bu ticari imtiyaz iki devlet arasındaki diyalogların gelişmesinin başlangıcı sayılmıştır.¹⁸

Osmanlılarla İngilizler arasında asıl ticarî ve siyasî münasebetler, XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. 1570'li yıllarda İspanya-İngiliz çatışması, Osmanlı Devleti'nin kendi çıkarları doğrultusunda İngiltere'nin yanında olması ve İspanya ile mücadelesi Türk-İngiliz ilişkilerini başlatmıştır. 1578 yılında I. Elizabeth döneminde yürütülen iç ve dış politika sayesinde Türkler ve İngilizler arasında yeni bir dönem açılmıştır. Kraliçe Elizabeth'in 25 Ekim 1579 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gönderdiği Latince mektup, İngilizlerin Osmanlı'da serbest ticaret yapmalarını kabul eden ilk ahidnâme olmuştur. Bu ahidnâme ile birlikte Osmanlı-İngiliz ilişkileri de ticarî anlamda resmileşmiştir.¹⁹ İngilizler için doğuda ticaret yapma imkânı hâsıl olunca, Osmanlı Devleti'nde bu ticaretlerini yönetecek bir kumpanyanın kurulması kararlaştırılmıştır. 1581 yılında Osmanlı Devleti'nde 12 İngiliz tüccarı için yedi sene ticaret yapma hakkına sahip olmuş ve Türkiye Kumpanyası kurulmuştur. Bu ticaret kumpanyası 1592 yılında adını Levant Company olarak değiştirmiş ve Osmanlı bünyesinde İngiliz ticareti devam etmiştir.²⁰ Bu ticarî faaliyetlerden sonra Kraliçe Elizabeth, 1582 yılında William Harborne'u İngiltere'nin Türkiye elçisi olarak atamıştır. 1583 yılında William Harborne Türkiye'ye gelmiş

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2019, s.224.

¹⁸ Taha Niyazi Karaca, "Dostluktan Çatışmaya Osmanlı Dönemi İngiliz İlişkileri", *Journal Of Anglo-Turkish Relations*, C.I, S.1, 2020, s.11.

¹⁹ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadî Münasebetleri (1580-1838)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1974, s.13.

²⁰ Mübahat Kütükoğlu, *İktisadî Münasebetleri*, s.13-16.

ve İmparatorluğun başlıca ticaret merkezlerine konsoloslar tayin etmiştir.²¹ 1578 yılında İngiliz-İspanya çatışması sonucunda başlayan Osmanlı-İngiliz dostluğu sayesinde İngiltere Türklerden bazı imtiyazlar elde etmiştir. Kaynaklarda 1798 yılına kadar İngiltere'ye on bir imtiyaz verildiği görülmektedir.²²

İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin aktif siyasi ilişkileri XVIII. yüzyılda başlamıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren Avrupa karşısında Osmanlı Devleti, bir güvenlik tehdidi altında kalmıştır. Tam da bu sebeple İngiltere-Osmanlı yakınlaşması başlamış ve XX. yüzyıla kadar da bu siyasi yakınlık devam etmiştir. İngiltere kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı-Rus Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin yanında olmuştur. İngiltere'nin Osmanlı'yı uzun süre Rusya'ya karşı desteklemesinin altında yatan sebep, Rusya'nın Asya pazarlarında ekonomik üstünlüğe sahip olacağı ve bunun neticesinde İngiltere'nin Hindistan'ı kaybetme endişesidir.²³ Nitekim İngiltere ilk kez 1787 Osmanlı-Avusturya-Rus Savaşı'nda Başbakan William Pitt'in 27 Mart 1791'de Rusya'ya verdiği ultimatomla Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini vurgulamıştır. İngiltere'nin Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma gayreti 1870 yılına kadar devam etmiştir.²⁴

Osmanlı Devleti, İngiltere ile sürekli bir denge politikası kurmaya çalışmıştır. 1809 yılında Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin daha da gelişmesini sağlayacak bir adım atılmıştır. Osmanlı Devleti, İngiltere ile Boğazların kapatılması anlamına gelen Çanakkale Antlaşması'nı

---

²¹ “William Harborne'nin İmparatorluğun başlıca ticaret merkezlerine konsoloslar tayin etmesi ile Fransızlar ve İngilizler arasında bayrak meselesi anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlık dolayısıyla yeni İngiliz konsolosları da Fransız meslektaşlarının muhalefet ve mukavemetiyle karşılaşmışlardır.” Mübahat Kütükoğlu, *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münâsebetleri (1580-1850)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.56.

²² Durdu Mehmet Burak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-İngiliz İlişkileri (1914-1918)*, Babil Yayınları, Ankara 2004, s.6-7.

²³ Durdu Mehmet Burak, *Türk-İngiliz İlişkileri*, s. 9.

²⁴ “Britanya'nın müttefikleri ile birlikte Rusya'ya vermek istediği ultimatom, orijinali Pitt'in el yazısıyla yazılmış olan bir 'beyan' şeklindeydi. Bu beyanda, Avusturya ile Babil ve Rusya ile İsveç arasında yapılan anlaşmaların temelinde statükonun korunması ilkesinin yer aldığı ve İttifak'ın isteğinin, Rus İmparatoriçesinin Sultan ile barış için aynı makul koşulları kabul etmesi olduğu belirtiliyordu. Ültimatomda üç müttefik, yani İngiltere, Prusya ve Hollanda, İmparatoriçe Katerina'yı Sultan'a makul koşullar teklif etmeye hazır olduğunu bildirmeye davet ediyordu. On gün içinde olumlu bir cevap verilmemesi ret olarak kabul edilecekti. Söz konusu ultimatomla göre, Katerina Kırım hariç olmak üzere fethettiği tüm yerleri Osmanlı'ya geri vermeliydi. Pitt'in amacı, Rusya'yı, son fetihlerinde elde ettiklerinin daha az bir kısmına razı olmaya zorlamak ve özellikle de 1788'de Karadeniz girişinde büyük bir can kaybıyla aldığı Özi kalesini bırakmasında ısrar etmekte.” William Pitt'in 1791 ultimatomu hakkında daha detaylı bilgi için bk. Yahya Bağçeci, “İngiltere Başbakanı Genç William Pitt ve Özi Krizi”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.12, 2014, s.367-368.

imzalamış ve İngiliz-Rus çekişmesinin başlangıcına zemin hazırlayarak bir denge politikası geliştirmiştir.²⁵

Avrupa’da Fransa’yı durduran İngiltere, 1815 yılında Yedi Ada Cumhuriyeti’ni kontrol altına alarak Akdeniz’de hâkimiyet kurmuştur. 1821 yılında da Yunanistan’ın bağımsız olmasına destek veren İngiltere, Osmanlı-Yunan meselesini dış mesele haline getirmiş ve her ne kadar Osmanlı Devleti’nin askerî, ekonomik ve siyasî anlamda yanında olduğunu gösterse de tamamen Osmanlı Devleti’ni kendisine bağımlı hale getirmiş, arka planda da Rusya’nın Akdeniz üzerindeki etkisini kırmak istemiştir. Osmanlı-Yunan meselesinde Osmanlı Devleti’ne Londra Antlaşması’nın maddelerini kabul ettiremeyeceklerini anlayan büyük devletler, Mora İsyanı’nı sonlandırmak amacıyla 1827 yılında Navarin’de Türk donanmasını yakmıştır.²⁶ Navarin’de donanması yakılan Osmanlı Devleti, Akdeniz’deki hâkimiyetini tamamen yitirmiş ve Fransa, Cezayir başta olmak üzere Akdeniz’i işgale başlamıştır.²⁷ Navarin Baskını, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve Rusya ile 1828-29 Savaşlarına girilmesi Osmanlı Devleti’ni daha fazla direnç gösteremeyip Yunanistan’ın bağımsızlığını kabul etmek durumunda bırakmıştır.

Osmanlı Devleti daha bu yerlerin elinden çıkmasının üzüntüsünü yaşarken Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’nın isyanı ile karşılaşmıştır. Mehmet Ali Paşa’nın bu isyanından çıkar sağlamak isteyen Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti’nin iç meselesini dış sorun haline getirmeyi başarmışlardır. Nitekim Rusya, sıcak denizlere inme düşüncesi ile Osmanlı’ya yardım teklif ederek Boğazın Anadolu Yakası’na beş bin askerini yerleştirmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Fransa ve İngiltere Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’ya Osmanlı Devleti’ne barış teklif etmesini istemiş, aksi takdirde Fransa, Mısır’a olan desteğini çekeceğini bildirmiştir. Sonucunda Avrupalı devletlerin de baskıları neticesinde Osmanlı-Mısır sorunu çözüme kavuşturulmuş ve 1833 yılında Osmanlı Devleti ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa arasında Kütahya Sözleşmesi imzalanmıştır.²⁸ Ardından İngiltere, Osmanlı Devleti ile önce 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması’nı daha sonra da 1840 Londra Boğazlar Sözleşmesi’ni imzalayarak hem Rusya’nın boğazlardaki hâkimiyetini bertaraf etmiş hem de Osmanlı Devleti’ni kendisine bağımlı hâle getirmiştir.²⁹

²⁵ Durdu Mehmet Burak, *Türk-İngiliz İlişkileri*, s.11.

²⁶ Bilal Niyazi Şimşir, *Ege Sorunu: Belgeler*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s.23.

²⁷ Mehmet Yüksel, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Donanma Politikası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2015, s.52-56.

²⁸ Fatma Karabacak, “Kavalalı ve Osmanlı Mısır Meselesi”, *Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, 2022, s.10-12.

²⁹ Mehmet Yüksel, *Donanma Politikası*, s.57.

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki iyi ilişkiler 1860'lardan sonra bozulmaya başlamıştır. 1862-1868 yıllarında Liberal Parti başkanı olan William Ewart Gladstone'un "*Türkleri geldikleri yere Orta Asya'ya göndereceğiz*" sloganı İngiltere'de sık sık yankı bulmaya başlamış ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar da bu slogan İngiliz siyasetinin temel ilkesi olmuştur. 1856 yılında Kırım Savaşı'nda sonra almaya başladığı ilk dış borç ve devamının gelmesi ile 1875 yılında Osmanlı Devleti'nin Tenzil-i Faiz kararını vermesi, Türk-İngiliz ilişkilerini çatışma yoluna sürüklemiştir. Dostluk ile başlayan Türk-İngiliz ilişkileri özellikle 1875 yılından sonra daha çok çıkar çatışması hâline gelmiştir. Özellikle İngiltere'de Liberal Partiler bu çatışmadan memnun kalmıştır.³⁰

Navarin Baskını sonunda donanmasının yok edilmesi ile Osmanlı Devleti, Avrupa'nın büyük devletlerinin karşı safında yer almış ve yeni gemiler yaptırmak için Amerika'yı bir alternatif olarak görmüştür. Amerika ile ilk temas, Amerika'nın Tunus ile ticaret antlaşması yapması ve ardından gemileri korsanlardan koruması için de Cezayir Dayısına on iki bin altın para vererek olmuştur. İlk Amerikan Harp gemisi "George Washington", Albay William Bainbridge komutasında 9 Kasım 1830 tarihinde İstanbul'u ziyaret etmiştir. Amerika ile hükümetler arası bir antlaşma imzalanmıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile Amerika'da hem harp gemileri inşa ettirmek hem de teknik malzeme sağlamak istemiştir. 1830 yılından itibaren Amerikalı mühendisler Osmanlı donanması için olumlu sayılabilecek faaliyetlerde bulunmuşlardır. Mühendis Henry Ecford, İstanbul'da tersanelerde Amerikan harp gemilerine benzer gemiler inşa etmiş, New York'tan iki korvet getirmiş ve tersaneyi ıslah çalışmalarına başlamak istemiştir. Ancak tüm isteklerine rağmen devamlı hakarete maruz kalmış, az maaş ödenmiş ve sağlığı da iyiye gitmeyen Ecford, iklime uyum sağlayamadığını bahane ederek ülkesine geri dönmüştür.³¹

İngiliz Donanması, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Türk karasularında müttefik sıfatıyla dolaşmaya başlamıştır. Her ne kadar Osmanlı tersanelerinde Amerikan harp gemilerine benzer gemiler inşa edilmiş olsa da, II. Mahmut dönemi ıslahat çalışmalarında donanmanın talim ve terbiyesi için İngiliz usullerinin tatbik edildiği görülmüştür. Bilindiği üzere ilk buharlı gemi İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu sebeple ekseriyetle Osmanlı Devleti de tersane ihtiyaçlarını İngilizlerden sağlamıştır. II. Mahmut döneminde ilk kez bir danışman olarak Osmanlı Donanması'nda İngiliz subayı Adolphus Slade görev yapmıştır. II. Mahmut

³⁰ Taha Niyazi Karaca, "İngiliz İlişkileri", s.19-28.

³¹ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyonlar*, s.55.

zamanında gelen bir diğer danışman ise Walker isimli bir mühendistir. Walker ile gelen ve Osmanlı donanmasına tahsis edilen ilk buharlı gemi Hilton Jolifte adlı bir İngiliz vapuru olmuştur. Walker, Osmanlı bahriyesi hizmetine alındıktan sonra İslâmiyet’i kabul etmiş, kendisine paşalık ünvanı verilmiş ve Mısır’daki donanmamızı İstanbul’da getirmeye memur edilmiştir. Uzun yıllar donanmada görev yapan Walker Paşa, donanmanın yeni esaslara göre talim ve terbiyesinden sorumlu olmuştur.³²

Osmanlı Devleti’nin donanma için İngiltere’den yardım talep etmesi, İngiltere’nin güçlü deniz geleneğine sahip olmasından dolayıdır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin sadece donanmada değil askerî unsurlarda da reforma ihtiyacı vardı. Nitekim kara kuvvetlerinde Almanlardan, gümrük hizmetlerinde Fransızlardan ve donanmanın ıslahı meselelerinde de İngilizlerden yardım alınmıştır. Osmanlı Devleti’nin potansiyel bir müttefik olarak stratejik ve Doğu’ya bir çıkış kapısı olarak da ekonomik önemi nedeniyle başta İngiltere olmak üzere büyük devletlerle etkileşimi önemli bir değerdi.³³

1.2. Gelen Müşavirler ve İslahat Çalışmaları

Yabancıların etkisiyle orduda ilk ıslahat hareketleri Fransızlarla başlamıştır. 1716 tarihinde Rochfort adında bir Fransız subay, Damat İbrahim Paşa’ya “Bâb-ı Âli hizmetinde bir ecnebi Askeri Mühendisler Kıtası Teşkiline Dair” on sayfadan oluşan bir rapor sunmuştur. Bu rapor, ilk defa yabancı uzmanları devletin bünyesine getirterek öğretmen/uzman sıfatıyla görev yapmalarını sağlamıştır. Bu ilk ıslahat düşüncesi ile çağın şartlarına uygun teknik destek ve subay yetiştirme konusunda yabancı uzmanların getirilmesi önemli bir husus olmuştur.³⁴

Osmanlı Bahriyesinde önce 1770 Çeşme Faciası daha sonra 1827’deki Navarin Baskını neticesinde yabancı uzmanların sayısı da arttırılmıştır. Sultan III. Selim dönemi, donanmada yeniliklerin başlamasının miladı sayılmıştır. III. Selim, yaptığı tüm ıslahatların yanında donanmayı da gündemine eklemiş, hem donanmada hem de teknik anlamda yapısal değişiklikler yaparak “modern Türk denizciliğinin” kurucusu sayılmıştır. Osmanlı Deniz Kuvvetleri’nde İsveçli, Amerikalı ve Fransız teknik uzmanlardan yararlanılmıştır. Sultan Selim döneminde ağırlıklı olarak Fransız uzmanlardan destek alınmıştır. Bunun yanında Fransa ile zaman zaman ilişkiler gerginleşince, İsveç ve İngiliz uzmanlar da donanmanın ıslahı için

³² Haluk Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihine Ait Makaleler*, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 1965, s.304-306.

³³ Chris B. Rooney, “Osmanlı İmparatorluğu’na Gelen İngiliz Deniz Misyonlarının Uluslararası Önemi 1908-1914”, çev.Önder Kocatürk, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.13-14, 2008, s.75.

³⁴ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyonlar*, s.23.

Osmanlı'nın bünyesinde yer almışlardır. Sultan Selim döneminde yabancı uzmanlardan oldukça verim alındığı görülmektedir. Bunun en büyük sebebi uzmanlara verilen ücretlerin oldukça yüksek olmasıdır. Ayrıca hünelerini göstermek isteyen uzmanlar için Osmanlı tersaneleri bulunmaz bir fırsattır.³⁵ III. Selim döneminde İngiliz uzmanların teknik desteğinden de yararlanan Osmanlı Devleti, II. Mahmut döneminde de İngiliz uzmanlardan yararlanmışır. İngiliz uzmanların Osmanlı donanmasında yer alması buharlı makineler döneminin öncesine kadar uzanmaktadır. Bu ilk İngiliz uzmanlar heyeti içinde Daniel, Richard White, Olaf ve Spurring'i de saymak gerekir. Ancak bu İngiliz uzmanların donanmadaki ıslah çalışmaları çok kısa sürdüğü için haklarında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Bunun yanında İngilizlerin Osmanlı donanmasındaki asıl hâkimiyetleri buharlı gemilerin ortaya çıkmasından sonra başlamıştır.³⁶ Buna ilaveten Sultan Mahmut, yabancı müşavir/danışman istihdamı geleneğini de başlatmıştır.³⁷

Osmanlı Devleti'nde müşavir paşa olarak 1839-1914 yılları arasında toplam yedi tane İngiliz danışman, Osmanlı donanmasına katkı sağlamak için çalışmıştır. Bunlardan ilki Sir Baldwin Wake Walker'dır.³⁸

Amiral Sir Baldwin Wake Walker, Osmanlı donanmasında görev yapan ilk İngiliz uzmandır. 1839 yılında özel olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın izniyle elçi komutan olarak Osmanlı Donanmasına katıldı. Osmanlı Hükümeti ona ilk olarak Sir Walker'ın Türkçe karşılığı olarak Walker Bey adını verdi. Görev süresi boyunca Türklerle yaşayan ve kendi isteği ile Müslüman olan Walker Bey, "Yaver Paşa" olarak anılmaya başladı. Sultan Abdülmecit'in askeri general yardımcısı olarak görevini sürdürdü.³⁹

Walker Paşa, göreve başladığında ilk olarak Bahriye okulunun modernizasyonu için çalışmalara başlamıştır. Uzun araştırmalar yapan Walker, öncelikli olarak sorunları saptamış ve çözümlerini de dile getiren bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor 10 Şubat 1841 tarihinde tamamlanmış ve Kaptan-ı Derya Mehmet Sait Paşa'ya verilmiştir. Aynı yıl Tuğgeneralliğe

³⁵ Ali Fuat Örenç, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed.Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.131-132.

³⁶ Ali Fuat Örenç, *Osmanlı Askeri Tarihi*, s.133.

³⁷ Ali Fuat Örenç, *Osmanlı Askeri Tarihi*, s.137.

³⁸ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, "Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)", *Turkish Studies*, S.8, Ekim 2018, s.130.

³⁹"Sir Baldwin Wake Walker, 6 Ocak 1802 yılında Port-e-Vullen'de doğmuştur. Hem İngiliz Kraliyet Donanması'nda hem de Donanma'da üst düzey komuta görevlerinde bulunmuş olan Walker, Kraliyet Deniz Harp okuluna katıldı ve henüz teğmen rütbesiyle mezun oldu." Walker hakkında daha detaylı bilgi için bk. Halim Gençoğlu, "A British Admiral in the Turkish Navy Sir Baldwin Wake Walker, Yaver Pasha", *Bulletin Of The National Library Of South Africa*, S.75, Haziran 2021, s.47.

yükseltilen Walker Paşa, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Suriye egemenliğine son verilen savaşta, Osmanlı birliklerine komuta ederek Akka Kalesi'nin alınmasında büyük rol oynamıştır. Bu tarihten sonra dört yıl daha Osmanlı bünyesinde yer alan Walker, özellikle komuta noktasında zorbalığa uğramış ve güçlükler yaşamıştır. Sonunda bu güçlükler karşısında istifa eden Walker, 1845 yılında Osmanlı Devleti'ndeki görevini bırakarak İngiltere'ye dönmüştür.⁴⁰

Sir Adolphus Slade, Osmanlı Devleti'ne ilk kez Navarin Baskını'nın ardından 1829'da gelmiş ve 1849-1866 yılları arasında Osmanlı donanmasında Müşavir Paşa adıyla danışman olarak görev yapmış bir İngiliz deniz subayıdır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Slade Paşa, İstanbul'dan birçok dost edinmiş ve Osmanlı Devleti'ndeki Enderûn okulundaki öğrencilere eğitim vermiştir.⁴¹

1845 tarihinde "Daimi Bahriye Şurası" kurulmuş ve tersane, deniz okulları, lojistik, gemi yapımı gibi konularda uzman desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple Osmanlı Devleti İngiltere'den uzman talep etmiştir. Mirliya rütbesi ile göreve başlayan Slade, müşavir paşa ünvanıyla anılmaya başlamış ve on yedi yıl devletin bünyesinde yer almıştır. Müşavir Paşa, Osmanlı'da geçirdiği süre boyunca beş yıl donanmada kalmış, yedi yıl bahriyenin yönetimi, personel yetiştirilmesi, tersane düzeni ve Bahriye Mektebi'nin çağdaşlaşması konusunda çalışmalar yapmıştır. 1859 tarihinde Liman Meclisi başkanlığına getirilen Slade, beş yıl da bu görevde kalarak, İstanbul limanının araç-gereç ve mevzuat bakımından eksikliklerini tamamlamaya çalışmıştır.⁴²

---

⁴⁰ "Walker Paşa, 1845 yılından sonra İngiltere Kraliyet bahriyesinde mesleğini sürdürerek 1858'de Tümamiral, 1865'de Koramiral, 1870'de de Oramiralliğe yükselmiştir. Değerini bu şekilde kanıtlamış bulunan Amiral Walker 1876 yılında ölmüştür." Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, Ankara 1994, s.166.

⁴¹ "Sir Adolphus Slade, 1804 yılında bir İngiliz generalinin beşinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Portsmouth'taki deniz okulundan altın madalya ile mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra ilk üç yılını Güney Amerika'daki üslerde geçiren Slade, 1824 yılında Revenge sancak gemisinde görevli olarak Cezayir'e karşı yapılan operasyonda yer almıştır. 1827 yılında Navarin Baskını'nda da yer aldıktan sonra izin alarak Akdeniz sahilleri ve Yunan adalarını gezmiş ve 1829 yılında İstanbul'a geçmiştir. Slade yaptığı bu gezilerle Türkler ve Yunanlıları çok iyi tanımış, birçok Avrupalı politikacı ve yazarların Türklerin karşısında olduğu bu dönemde, başta İngiltere olmak üzere Avrupalıların hataya düştüklerini, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı Avrupa politik dengesi için şart olduğunu belirtmiştir. Yunanlılara nefretini açıkça belirten ve Türklere sempati duyan Slade, Türk-Rus Savaşı'nın en bunalımlı döneminde Türkiye'de kalarak yenilgi ve mütareke günlerini Türkler ile birlikte yaşamak suretiyle bu izlenimlerini de tarafsız bir şekilde kaleme almıştır. 1831 baharında İngiltere'ye döndükten sonra gözü sürekli doğuda olmuş, çeşitli vesilelerle Türkiye ve Rusya'ya gönderilen misyonlarda görev alarak gözlem ve izlenimlerini rapor ve kitaplar halinde yayımlamıştır. Bunun içindir ki, biyografisinde kendisinden "Amiral Yazar" olarak söz edilmektedir." *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, çev.Candan Badem, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, s.XI. Sir Adolphus Slade,

⁴² Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, "Yabancı Danışmanlar", s.130-131.

Augustus Charles Hobart Hampden, yaşamı boyunca birçok görevde bulunmuştur. 1867'de Akdeniz gezisine çıkmıştır ve aynı dönemde Osmanlı Bankası Genel Direktörü olarak görev yapan ağabeyi Lord Hobart'ın vasıtasıyla Osmanlı yöneticileri ile tanışmıştır. Osmanlı Devleti'nin o dönemde en büyük sorunlarından birisi Girit Sorunu'dur. Keçecizade Fuat Paşa, Girit Sorunuyla ilgili Hobart Paşa ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Hobart'ın, ablukanın gereği gibi uygulandığı takdirde bu sorunun çözüme kavuşacağına dair görüşleri Fuat Paşa'yı etkilemiş ve Hobart'ın bu önerileri onun Osmanlı donanmasına atanması ile sonuçlanmıştır. 6 Şubat 1868 tarihinde beş senelik bir sözleşme ile görevine başlamıştır.⁴³

Hobart Paşa, Fuat Paşa'nın önerisiyle Girit ablukasını donanma komutanlığına atanmıştır. Hobart'ın ilk işi, Girit'teki büyük devletler Konsoloslarına "Girit'in abluka altında olduğunu ve abluka hattını geçmeye cesaret edenlerin cezalandırılacağını" söyleyerek ultimatolar vermiştir.⁴⁴ Girit'teki başarılarından dolayı 1869 tarihinde Ferikliğe yükselen Hobart Paşa, Osmanlı Liman Başkanlığı'na atanmış ve Bahriye Islahat Komisyonu Başkanı olarak da görev yapmaya devam etmiştir. 15 Nisan 1877 tarihinde de Deniz Kurmay Başkanlığı'nın yeniden kurulması ile birlikte bu kurumun başkanlığına atanan Hobart, Osmanlı-Rus Savaşı'nda Karadeniz'de Osmanlı filosuna komuta etmiştir. Bu sırada İngiltere'den görevini bırakıp ülkesine dönmesi çağrısı yapılmış olsa da Hobart Paşa, Osmanlı Devleti'ni bu zor zamanlarında bırakmak istemeyip İngiltere'nin bu çağrısını reddetmiştir. İngiltere bunun sonucunda o dönemde Hobart'ın adını Admiralty subay listesinden çıkartmıştır. 11 Ocak 1881'de Osmanlı Devleti'nde vezirlikle müşirliğe (Büyük Amiral) yükselen Hobart, Umum Donanma Komutanlığı'na atanmıştır. Bu olay İngiltere için de onur verici bir durum olduğundan adı Admiralty listesine Captain olarak tekrar yazılmış ve yazılı rütbesi de Vice Admiral-Koramiralli'ğe yükseltilmiştir.⁴⁵ 1885 tarihinde geldiğinde Sultanın Bahriye danışmanı sıfatına nail olmuştur.⁴⁶

Sir Henry Felix Woods, 1867 tarihinde İngiltere'nin İstanbul Büyükelçiliği İstasyoner gemisi olan Caradoc'un II. Komutanlığına atanmıştır. Woods bu görevi sayesinde Bab-ı Âli ile samimiyet kurmuştur. Bu sırada Avrupa seyahatinde olan Sultan Abdülaziz, Osmanlı bahriyesine hizmet etmesi için İngiltere'den bir danışman ve onun mahiyetinde bahriye

---

⁴³ "Hobart Hampden, 1822 yılında Leicestershir'de doğmuştur. On üç yaşında Rover gemisinde bahriyeye girerek eğitimini tamamlamış ve 1842 yılında subay olmuştur. Önce HMS Excellent daha sonra HMS Dolphin gemisine atanan Hobart'ın ilk görevi, Güney Amerika kıyılarındaki köle ticaretine engel olmaktır." Kansu Şarman, *Hobart Paşa'nın Anıları*, çev.Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s.XI-XIII.

⁴⁴ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.168.

⁴⁵ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.169.

⁴⁶ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyollarının Önemi", s.73.

komisyonu talep etmiştir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den özellikle talep ettiği isim Woods olmuştur. Bu talep karşısında İngiltere, Yüzbaşı Felix Woods'u Osmanlı Devleti hizmetinde çalışmak üzere görevlendirmiştir.⁴⁷ Woods, 21 Ocak 1870 tarihinde Deniz Harp Okulu'nda öğretmen olarak göreve başlamıştır.⁴⁸

Dört yıl okulda seyrisefain dersi öğretmenliği yaptıktan sonra Girit'in Suda Limanındaki Hüdavendigâr okul gemisine atanmıştır. Bu atamadan sonra 19 Mart 1877'de ünvanı albaylığa yükseltilerek yeni kurulan Deniz Kurmay Başkanlığı Dairesinde üye olarak görevlendirilmiştir. Woods, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılmış, savaş sonunda Bahriye Teşkilatı'nda yeni teşkil edilen Torpido Komisyonluğu'na atanmıştır. Mirlivalığa 20 Mart 1883 tarihinde yükselerek "Paşa" ünvanını almıştır. Woods Paşa'nın Osmanlı Donanması için yaptığı en önemli görev Deniz Okulu'ndaki mevcut uzmanlık sınıflarına ek olarak "Torpido" sınıfını kurmuş olmasıdır. Ayrıca bu sınıfın öğretmenliğini de yaparak Osmanlı bahriyesinin ilk topçularını yetiştirmiştir.⁴⁹ Torpidoculuk konusunda uzmanlığını tamamen kanıtlayan Woods, 1886 tarihinde Feriklik ve Padişah yaverliği ünvanlarını da almıştır. Woods Paşa'ya 1896 tarihinde devletin en yüksek denetleme kuruluşu olan Teftiş-i Askerî Komisyonu 1 Âlîsî azalığı verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde altın çağlarını yaşayan Woods Paşa, Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra gözden düşmüş ve önce 1911 tarihinde kadro dışı edilmiş daha sonra 1914 tarihinde devletle ilişkisi kesilmiştir.⁵⁰

---

⁴⁷ "Sir Henry Felix Wood, henüz Osmanlı hizmetine girmeden bile devlet için faydalı faaliyetlerde bulunmuştur. 1867 yılında Caradoc gemisinde görevli olarak İstanbul'a gelince boğazların Karadeniz girişinde bulunan gemi enkazlarını ve bu enkazlar nedeniyle yaşanan can kayıplarını incelemek için kurulan bir komisyona gemi komutanı tarafından Woods atanmıştır. Bu dönemde Karadeniz, kış aylarında elverişsiz hava koşulları sebebiyle çok fazla can ve mal kaybına neden oluyordu. Bunun çözümü için Woods'un çok önemli bir önerisi vardı. Konu ile ilgili fikrini: "Denim düşüncem, Boğaza bir işaret direği vazifesi görmesi için hemen girişin dışına bir fener dubası demirlemektir" şeklinde açıklamaktadır. Bölgede yaşanan kazaların sebebi Karadeniz'den gelen gemilerin boğazın girişini göremeyerek güçlü dalgaların etkisi ile sahile çarpmasıdır. Woods'un bölgeyi aydınlatacak fenerlerin yanında, kazazedelerin sahile çıkmaları durumunda hayatlarını kurtaracak içleri battaniye ve elbise dolu sığınaklar yapma fikri de bulunuyordu. Woods bu fikrini sağlığını tehlikeye atma pahasına gerçekleştirmiştir. Fener gemisinin İngiltere'den getirilmesi ve Karadeniz'den Boğaz'a giriş kısmına demirlemesi işlerini bizzat kendisi yürütmüş ve bu fener gemisi projesinin başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Demirlediği yıl, Karadeniz en karanlık kışlardan birisini geçirse de hemen hemen hiç kaza yaşanmamıştır. Bu dönemde Woods yukarıda bahsi geçen başarılı fener gemisindeki faaliyetleri ile Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmekteydi. Hatta İngiltere'den istenen heyette Woods'un bulunması ısrarla talep edilmiştir." Kamil Akar, "II.Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri", *Anadolu Mecmuası*, C.I, S.I, Ağustos 2022,s.60.

⁴⁸ Felix Woods, 1842 yılında Manş kanalı adalarından Jersey'in Gorey kentinde doğmuştur. Daha beş yaşında iken anne ve babasını kaybeden Woods'a büyükannesi ve büyük babası bakmıştır. On yaşında Greenwich'deki Deniz Koleji'ne başlayan Woods, 1858 yılında Krali Bahriyeye dâhil olmuştur. Geniş görev yelpazesine sahip olan Woods, Batı Afrika sahillerinden Japonya'ya kadar birçok görevde bulunmuştur. Sir Henry Felix Woods, *Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl 1869-1909)*, çev.Amiral Fahri Çoker, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976, s.11-14.

⁴⁹ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, "Yabancı Danışmanlar", s.132.

⁵⁰ Kamil Akar, "Yabancı Uzmanların Faaliyetleri", s.62-65.

Sultan Abdülaziz Döneminde, Deniz Subay Okulu'nda danışman Woods Paşa ile birlikte gelen yabancı subaylar öğretmenlik sıfatıyla bahriyenin hizmetinde çalışmışlardır. Bunlar;

Morris: Bahriye Heyeti ve Seyir Öğretmenliği

Wells: İngilizce Öğretmeni

Conolly: Top ve Kılıç Talimleri ve Ordonat Öğretmeni

Worren: Makine Tekniği ve İngilizce Öğretmenliği.⁵¹

Birinci Dünya Savaşı'na kadar büyük küçük bütün devletler donanmanın inşasına ve ıslahına yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir. O dönem deniz gücüne sahip olmayan devletler, zamanla deniz gücünün gerekliliği karşısında zor duruma düşmüşlerdir. 1909 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti de kendi eksiğinin farkına varmıştır. Bundan dolayı Bâb-ı Âli uzman ihtiyacını karşılamak maksadıyla İngiltere'ye tekrar başvurmuştur. 1770 Çeşme Faciası ve Navarin Baskını ile neredeyse tükenmiş olan Osmanlı donanmasının yeniden teşkilinin gerektiğine inanan devlet, İngiltere'den bir bahriye danışmanının İstanbul'a görevlendirilmesi talebinde bulunmuştur. 1909-1914 yılları arasında İngiltere, Osmanlı Devleti'ne birbirini takip eden üç bahriye danışmanı göndermiştir. Bunlar; Amiral Douglas Gamble (Şubat 1909-Mart 1910), Amiral Hugh Williams (Nisan 1910-Nisan 1912) ve Amiral Arthur Limpus (Eylül 1914)'tur.⁵² Asıl konumuzu içeren bu üç bahriye danışmanıdır. Bu danışmanların Osmanlı donanmasında faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'ne sunduğu raporlar oldukça önemlidir.

1.3. Müşavirlerin Osmanlı'da Kalma Süreleri

Tanzimat Dönemi'nde yapılan yenilikler arasında donanmanın ıslah edilmesi de yer almaktadır. Osmanlı donanmasının yenilenmesi ve düzeltilmesi için İngiltere'den gelen müşavirlerin, dönemin şartları ile de görev sürelerinde değişiklik olmuştur.

- Sir Baldwin Wake Walker: 1839-1845

-Sir Adolphus Slade: 1849-1866

⁵¹ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyonlar*, s.98

⁵² Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.73.

- Sir Augustus Charles Hobart Hampden: 1868-1885

- Sir Henry Felix Woods: 1872-1914

- Sir Douglas Gamble: 1909-1910

- Sir Hugh Pigot Williams: 1910-1911

- Sir Arthur Henry Limpus/Limpos: 1912-1914 yılları arasındır.

İngiliz Deniz Subayları'nın İngiliz Deniz kuvvetleri dışında bir yabancı deniz kuvvetinde görev yapma süresi en fazla iki yıldır. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'ne uzman danışman olarak gelen kişilerin görev süreleri iki yıldan fazlaydı. Bu veriler dikkate alındığında İngiltere'nin Admiralty listesinde en büyük nişanına sahip olan Amiral Woods Paşa'nın Osmanlı Devleti'nde 42 yıl süreyle kalması oldukça dikkat çekiciydi. Bu uzmanlar nasıl ve ne şekilde Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nde görev yapmaya devam etmişti?⁵³

Uzmanların Osmanlı Devleti'nde bu kadar uzun yıllar görev yapmasının en büyük sebebi, Osmanlı Donanması onlar için kendilerini gösterebilecekleri bir fırsattı. Beraberinde getirdikleri uzman ve öğretmenler ile birlikte donanmada, gemilerde, limanda ve tersanelerde görev yapan uzmanlar birçok eleman yetiştirmişlerdi. Yaptıkları çalışmalar ve sundukları raporlar sayesinde hem Osmanlı Devleti hem de İngiltere tarafından nişan ve ünvanlar verilmiştir. Ayrıca İngiltere, Osmanlı donanmasında yabancı uzmanlarını çalıştırarak devletin iç meselelerine de hâkim olmak istemişti.

II. Meşrutiyetten sonra gelen danışmanlarla; II. Meşrutiyetin öncesi gelen danışmanların görev süreleri oldukça farklıydı. Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gelen müşavirlerle hep iki yıllık sözleşme imzalamıştı. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi Osmanlı'da mali durumun iyi olmamasıydı. Nitekim Osmanlı donanmasında yabancı uzmanların genel masrafları göz önüne alındığında ve uzmanların maaşlarını ödeme noktasında zaman zaman sıkıntı yaşandığı hatta üç-beş ay verilmediği dönemler olmuştu. Bu yaşanan sıkıntılar II. Abdülhamit tarafından Maliye Nezareti'ne bildirmişti.⁵⁴

İlk gelen uzmanlarla diğer uzmanlar arasındaki görev süresi farklılıklarının bir başka sebebi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra sadarete sürekli görev değişiminin olmasıydı. Bu

⁵³ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyonlar*, s.138.

⁵⁴ Şakir Batmaz, "II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması", s.50.

değişikliklerle birlikte nazırların gelen yabancı uzmanlarla iletişimi de farklılık göstermekteydi. Nitekim Amiral Gamble Paşa'nın istifasının bir başka nedeni Halil İbrahim Paşa ile anlaşamamasından dolayıydı. Aynı şekilde Williams ve Limpus Paşalarda görevlerini rahat yapabilmiş değillerdi. Netice itibariyle Meşrutiyetten sonra gelen uzmanların sadarete ve nazırlığa gelen bazı kişilerle arası hiç iyi olmamış ve bu durum Amiral Gamble, Amiral Williams ve Amiral Limpus Paşanın görevlerinden istifa etmelerine sebep olmuştu.

İKİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN SONRA OSMANLI BAHRİYESİ'NDE GÖREV YAPAN İNGİLİZ MÜŞAVİRLER

2.1. Amiral Douglas Gamble Paşa ve Bahriye Nezareti'nde Göreve Başlaması

Amiral Sir Douglas Austin Gamble Paşa 8 Kasım 1856 tarihinde Londra'da doğmuştur. Ailesi, çocukluğu ve eğitimi hakkında çok fazla bilgi bulunamamıştır Amiral Sir Douglas Gamble 1870-1917 tarihleri arasında Kraliyet Donanması'nda seçkin bir kariyere sahip olan büyük filo tümen komutanıydı. Dünya Savaşı'ndan önce hiçbir savaş hizmeti onun payına düşmemiştir, ancak deniz ve kıyıda, özellikle 1893'ten 1896'ya atandığı Amirallik İstihbarat Departmanı'nda çeşitli kapasitelerdeki yeteneği ile üstlerini etkilemiştir. Amirallik Deniz İstihbarat Departmanı'nda 1893'ten itibaren görev yaptıktan sonra, 1902'de korunan kruvazör HMS Sumbül, 1903'te zırhlı kruvazör HMS Kent, 1905'te savaş gemisi HMS Canopus ve 1905'te torpido okulu HMS Vernon'un komutanı olarak da görev yapmıştır. Amiral, 1909-1910 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin Deniz Danışmanıydı ve İstanbul'daki mükemmel çalışması, iki kez denize indirdiği Osmanlı filosunun, belirgin bir iyileşmeye neden olmasıyla Osmanlı Devleti tarafından önem kazanmıştır. Gamble, 1910 tarihinde Osmanlı donanmasının 6. kruvazör filosunu da komuta etmiş ve 1910 tarihinde İngiltere'ye geri dönmüştü. Gamble, askerî hayatı boyunca en önemli komutanlığına 1 Temmuz 1914'te amiral gemisi olarak ünlü Dretnot ile Dördüncü Savaş Filosunun başına getirildiğinde ulaşmıştır. Bu görevini yılsonuna kadar sürdürmüş, I. Dünya Savaşı'nda da HMS Benbow savaş gemisinde bayrağıyla 4. Savaş filosu komutanı olarak görev yapmıştır. Admirallik'teki görevine 1915'te başlamış ve Deniz Savaşı personeline katılmıştır. İngiliz Donanması'nda kırk yedi yıl görev yapmış, 1917 tarihinde amiral olmuş ve adı emekli listesine alındı. Amiral Gamble 23 Mayıs 1934 tarihinde İngiltere'de 77 yaşında ölmüştür.⁵⁵

İngiliz misyonlarının sürekli hizmeti Osmanlı'nın aldığı en önemli deniz yardımı olsa da yabancı bahriye danışmanları Osmanlı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı için tamamen yeni bir şey değildi. 1868'de İngiliz Amiral Hobart Hamden görevli subay olarak Türk donanmasına katıldı ve iki ayrı aktif hizmet döneminin ardından 1885'te Sultan'ın bahriye danışmanı oldu. Ancak bu örnekte subay Osmanlı donanmasına kendi iradesiyle katılmıştır ve görevi süresince İngiliz Kraliyet Donanması kadrosundan çıkarılmıştır. Daha yakın bir zamanda, 1904'te

---

⁵⁵ *Times*, No.23, 24 Mayıs 1934.

Osmanlı iki Amerikalı subayı, Amiral Bucknam ve Kaptan Ledbetter'ı bahriye danışmanı olarak kiralamışlardı. Türk gemilerinin inşa edildiği Kiel ve Germania tersanelerindeki yolsuzluğu ortaya çıkarmada başarılı olmalarına rağmen, Amerikalılar Osmanlı donanmasında az gelişme başardılar. Yıllar süren ihmalden sonra Osmanlı donanması 1908'de umutsuz bir konumdaydı. 19. yüzyılın sonlarında Sultan Abdülhamid boğazda demirli filodan bir askeri darbe gelebileceğinden korkarak donanmayı terhis etti ve gemilerin parçalanmasına izin verdi. Ancak Yunanistan'la 1897 yılındaki savaş, Osmanlı sahilinin donanma olmadan ne kadar savunmasız olduğunu gösteren acı bir ders oldu. Savaşı Osmanlı kazanmasına rağmen kıyıları çok sayıda bombardımana maruz kaldı. Bahriye Nazırı Amiral Hasan Paşa bu nedenle donanmayı yeniden inşa etmekle görevlendirildi. Ne var ki Hasan yozlaşmıştı ve gemi inşası için alınan kredilerin çoğunu çaldı. Planları ve raporları tahrif etti: 'her yıl gelişimi gösteren ve yapılması için ne kaldığını gösteren güzel renkli planlar saraya sunuldu; az şey yapıldı veya hiçbir şey yapılmadı'. Hasan Paşa 1904 yılında ortaya çıkarıldı ve Sultan, Amerikan subaylarının yardımıyla program üzerinde daha yakın kontrolü benimsedi. Ancak yolsuzluk yaygındı ve az şey başarıldı. İtalya, Fransa ve Almanya'dan yapılan bazı alımlara rağmen Osmanlı donanmasındaki 52 gemiden 24'ü (iki denizaltı dâhil) denize çıkmaya elverişsizdi. Kalanların birçoğu da tecrübeli subay eksikliğinden dolayı kullanılmadı: Modern gemilerin hiçbiri teslim edilmelerinden beri Altın Boynuz'dan ayrılmadı. Birkaç istisna dışında Osmanlı donanmasındaki bir subay veya asker hiçbir top ateşlendiğini veya bir torpido atıldığını görmedi. Subayların aldığı tek deniz eğitimi büyük donanmasının çürümüş vapurlarındaydı. Bu Amiral Gamble ve haleflerini karşılayan görevin boyutuordu. Stratejik bakımdan önemli çok sayıda ada dâhil olmak üzere 11,000 millik 6 bir kıyı şeridiyle yetenekli bir deniz gücünü barındırmamak Osmanlı İmparatorluğu için tam akılsızlıktı. Bir kıstas olarak, Osmanlı 'Yunanistan'ınkinden daha üstün' bir donanmaya sahip olma ihtiyacı duydu. Yunanistan Doğu Akdeniz'deki ana stratejik tehdidiydi fakat 1908 yılında donanma ülkeyi neredeyse küçük bir saldırıya karşı bile savunamıyordu.⁵⁶

İngiltere'nin güçlü deniz geleneği, yardıma başvurulması hususunda Osmanlı için onu güzel bir seçenek yapmasına rağmen, Kraliyet Donanması'nın misyonun ihtiyacını sağlayacağı kesinlikle garanti edilmemişti. Osmanlı devletinin diğer unsurlarının da ayrıca reforma ihtiyacı vardı ve diğer Büyük Devletlerin pastada parmakları vardı. En çok göze çarpan orduda Almanya ve gümrük hizmetinde Fransa'ydı. Osmanlı'nın potansiyel bir müttefik olarak stratejik ve Doğu'ya bir çıkış kapısı olarak da ekonomik önemi nedeniyle, Büyük Devletler için

---

⁵⁶ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.73-74.

Osmanlı hükümetiyle etkileşim önemli bir değerdi. Osmanlı'ya yardım etmek ve onun teveccühünü kazanmak isteyen ülke sıkıntısı olmadığından, İstanbul'da nüfuz elde etmek için yoğun bir rekabet gelişti. 1908 Jön Türk devrimi İngiltere'nin konumuna yardım etti, fakat entrikalar sürdü. İngiliz Hükümeti'nin amacı Almanya davet edilmeden bir bahriye misyonu sağlamaktı, çünkü özellikle birçok 'Osmanlı subayının eğitim için Alman donanmasına kabul edileceği' şeklinde dedikodu yapılmaktaydı. Daha geniş uluslararası sahnede Osmanlı donanmasındaki İngiliz mevkii, İngiltere'nin İtilaf ortağı Rusya ile ilişkilerini etkileyecekti. Bu ayrıca İngiltere'nin diğer olaylara yaklaşımında önemli bir unsur olacak ve uluslararası dikkatin odağını Doğu Akdeniz üzerine çekecekti: Trablusgarp savaşı, Balkan savaşları ve Liman Von Sanders krizi. Misyonun faaliyetleri İngiltere'nin diğer ülkelerle ilişkilerinde önemli faktörler olacaktı. Osmanlı İmparatorluğu bu ülkeler içinde en önemlisiydi.⁵⁷

II. Meşrutiyet'in 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmesi ile birlikte Deniz Kuvvetleri'ndeki eksikliklerden dolayı donananın ıslah edilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu amaçla 25 Ağustos 1908 tarihinde Şurâ-yı Bahriye toplanmış, yapılacak ıslahatlar için İngiltere'den bir uzman heyet getirilmesine karar verilmiştir.⁵⁸ Hariciye ve Bahriye Nezareti gerekli yazışmalarını tamamlayarak Londra Büyükelçiliği'nden İngiliz Hükümeti'nden uzman talebinde bulunulması için girişimler yapması istenmiştir. İngiltere tarafından bu istek uygun karşılanmış ve 18 Eylül 1908 tarihinde Londra Büyükelçiliği tarafından Bahriye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁵⁹ Donanma-yı Hümayun'un düzeltilmesi için topçuluk ve torpidoculuk alanında İngiltere'den talep edilen bir amiralin, kaç sene müddetle ne kadar maaşla ve ne şartla istihdam edileceği Bahriye Nezareti tarafından incelenmesi lüzum görülmüştür.⁶⁰

İngiltere, Donanma-yı Hümayun'un düzeltme ve ıslahı için İngiliz Bahriyesi'nden Amiral Gamble'ın gönderilmesini kararlaştırdı. Amiral Gamble'ın Londra Sefaretnamesi'nden bildirdiğine göre; me'muriyeti iki sene ve maaşı üç bin İngiliz lirasından ibaret olmakla birlikte maiyetinde onunla birlikte topçuluk, torpidoculuk ve çarkçılık mesleğine ve bilgisine sahip kişiler ile ayrıca tersane inşaatı hakkında da bilgisi olan kişilerin olması şartıyla geleceğini Bahriye Nezareti'ne bildirmiştir.⁶¹

⁵⁷ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.75.

⁵⁸ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, *Yabancı Danışmanlar*, s.133.

⁵⁹ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.171.

⁶⁰ BOA, *HR. İD.* No.1829/20, 9 Eylül 1908. Bu talep 6 Şubat 1326 tarihli ve 239 numaralı tezkire ile olmuştur.

⁶¹ BOA, *HR. İD.* No.1829/21, 18 Eylül 1908.

Amiral Gamble, 2 Şubat 1909 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Amiral Gamble Paşa ile birlikte İngiltere'den bir heyet gelmiştir. Donanma-yı Hümayun'un ıslahı için Amiral Gamble ile birlikte İngiltere'den topçu mevz paşası Tottenham, torpido yüzbaşısı Gavin, çarkçı yüzbaşısı Cross Dale getirtilerek, onlara ise yarım maaş verilmiştir.⁶²

Gamble ile Osmanlı Devleti arasında 3 Şubat 1909 tarihinde sözleşme imzalanmıştır. Gamble'ın Osmanlı Devleti'ndeki görev süresi iki yıldır. Bu sözleşme gereği, Amiral Gamble'ın donanma komutanı olarak görevlendirilmesi söz konusu değildir. Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nde 'danışman' sıfatıyla göreve başlayan Gamble, personelin bilgi ve tecrübelerinin artmasına yardımcı olacaktır. Gamble'a verilen ilk yetkiler şunlardır:

- Osmanlı Deniz Kuvvetleri'ndeki gemi sayısını azaltmak ve ıslah etmek.
- Doğrudan doğruya Bahriye nazırı ile irtibat kurabilmek.
- Yapacağı tüm ıslahatlarda tam yetkili olmak.
- Gemi ve kara tesislerini denetleme ve kontrol hakkına sahip olmak.

Amiral Gamble'a verilen bu geniş yetki ve görevler bir donanma komutanına verilebilecek düzeydedir. Her ne kadar o dönemde Donanma Komutanlığı'nda Albay Ramiz olsa da, Gamble'a verilen bu yetki ve görevler sayesinde bu Türk albayı 'Donanmanın İkinci Komutanı' seviyesine indirgenmekteydi.⁶³

Amiral Gamble ve maiyetinde gelen heyet hemen görevlerine başlamışlar ve Kasımpaşa'daki nezaret binası şimdilerde Kuzey Deniz Saha K.Karargâhı'nın üst katında önceden Hünkâr Dairesi olarak yapılan ama kullanılmayan kısma yerleşmişlerdir.⁶⁴

Bahriye Nezareti, Amiral Gamble'ın raporunu dikkate alarak İngiltere hükümetinden ilave zabitanlar istenmişti. Bu zabitanlar İngiliz lirası ile Osmanlı Devleti'ne sevk olacaktı.⁶⁵

---

⁶² BOA, *HR, İD.* No.1829/23, 13 Mart 1909.

⁶³ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyollar*, s.151.

⁶⁴ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.171.

⁶⁵ BOA, *HR, İD.* No.1829-27, 11 Kasım 1909. İngiltere hükümeti tarafından yanlış anlaşılması için Amiral Gamble tarafından talep edilen zabitanlar için tekrar bir liste sunması istenmişti. Hakkında daha fazla bilgi için bk. BOA, *HR, İD.* No.1829-27, ek-4.

2.1.2. Islahat Çalışmaları ve Bahriye Nezareti'nin Yeniden Kuruluşu

Amiral Gamble Paşa heyeti ile birlikte ilk önce donanmayı oluşturan tüm gemileri kontrol etmiş ve işlevsiz halde olan gemileri hurdaya çıkartmıştır. Neticede yaklaşık altmış adet gemi hurdaya çıkarılmıştır. Geri kalan gemileri de iki filo ve bir filotilla olarak teşkilatlandırmıştır. Gamble Paşa daha sonra er eğitimi için Kasımpaşa'daki Gazi Hasan Paşa kışlasını Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne dönüştürmüştür. Burada personellerin eğitilmesini sağlamak amacıyla çeşitli uzmanlık alanlarında bölümler açmıştır. Ayrıca bazı subayları Avrupa'ya göndererek silah ve ihtisas kursları için tecrübe kazanmalarını sağlamıştır.⁶⁶

Amiral Gamble Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne geldiği dönemde devlet, içte karışık bir haldeydi. II. Abdülhamit'in 31 Mart Ayaklanması ile tahttan indirilmesinden sonra tahta V. Mehmet'in geçirilmesine kadarki zaman diliminde üç adet bahriye nazırı görev almıştı. Amiral Gamble Paşa'nın rahat çalışma imkânına sahip olduğu ortam Arif Hikmet Paşa'nın ikinci kez bahriye nazırı olması ile başlamıştı.⁶⁷

Gamble Paşa'nın ilk projelerinden bir tanesi, yaşlı subayların bahriyeden atılması ve yerlerine donanımlı ve eğitimli subayların getirilmesidir. Bu subayların İngiltere'den getirilmesini isteyen Gamble Paşa, böylece kendisine rahat çalışma ortamı sağlamaya çalışmıştır. Ardından tersane ve gemileri inceleyen Amiral, donanmayı yenilemeye karar vermiş, işe yarayan gemilerden iki filo ve bir filotilla oluşturmuştur. Amiralin bu isteği, Osmanlı maliyesini zor duruma düşürse de kabul edilmiş ve iki zırhlı, üç korvet, iki kruvazör, iki küçük torpido, 18 torpidobot, 16 bot, altı yat ve iki vapurdan oluşan Osmanlı Donanması ilk defa 1909 yılında Amiral Gamble'ın isteği ile Marmara Denizi'ne çıkarılmıştır. Donanmanın Marmara açıklarında dolaştıktan sonra Selanik'e ve ardından Girit'e uğraması komşu Yunanistan ve Avrupa kamuoyunda da yankı uyandırmış ve rahatsızlıklarını basın yoluyla dile getirmişlerdir. Bu hareketlilik Amiral Gamble Paşa'nın amacına ulaştığının kanıtıdır. Ayrıca Amiral, yürüttüğü bu proje ile Osmanlı Hükümeti'ne çalıştığını ispat etmiştir.⁶⁸

Amiral Gamble'ın Marmara denizinde yaptığı ilk manevrasından sonra Mesudiye, Asar-ı Tevkif ve Mecidiye gemileri Büyükada ve Maltepe'de konuşlandılar. Amiral burada bir tatbikat gerçekleştirmek istemişti. Tatbikat, büyük ünitelere torpido saldırısını içermekteydi. Kütahya, Musul, Draç, Alpagot, Hamidiye, Demirhisar ve Sultanhisar filoya katılmak üzere

⁶⁶ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, *Yabancı Danışmanlar*, s.135.

⁶⁷ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.171.

⁶⁸ Umut C. Karadoğan, "Donanmada Yapılan Islah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar", s.779.

Sivriada'dan hareket etti. Bu tatbikatta gözlemci olarak İngilizler de Tir-i Müjgân'ın gemisindeydiler. Bu tatbikat gerçekçi olmasa da yirmi yıl boyunca hiç tatbikat yapmamış donanma için önem arz etmekteydi. Filo tatbikatı, Sarayburnu açıklarındaki sultanın yatı Ertuğrul'un önünden geçerek tatbikat son buldu. Amiral Gamble bu tatbikatta gözlemci olarak katılan bir grup mebusa konuşma yaptı. Konuşmasında; "Teftişler, top ateşiyle selamlamalar, oluşturulan bayrak ve sancak denizinin; modern savaş filosunu oluşturacak yeni inşa gemiler ve tersane çalışmaları için göstermelik ödeneklerin yerini tutmayacağına" değindi. Amiralin bu konuşması Osmanlı Devleti nazarında çok etkileyici olmadı. Çünkü hazinesinin böyle bir filo için ödeneği yoktu.⁶⁹ Nitekim Sultan II. Abdülhamit döneminde, Osmanlı donanmasında görev yapan yabancı uzmanların maaşlarının bile zamanında ödenmediği ve eksik yatırıldığı ile ilgili II. Abdülhamit, Devlet-i Âliyye'de bulunan yabancı subayın maaşlarının düzenli bir şekilde verilememesinden dolayı Maliye Nezareti'nin konu ile ilgili çalışmalar yapmasını istemişti.⁷⁰ Bu sebeple daha uzmanların paralarını ödeyemeyen hazinenin bu tip bir filonun kurulması için ödeneği de yoktu.

Gamble Paşa, donanma için bir 'deniz inşa programı' üzerinde de çalışmalar yapmıştı. Bu deniz inşa programı ile ayrıca tersane ve fabrikalar dâhil olmak üzere otuz beş milyon Osmanlı lirası tahsisat ayrılırken bu ödeneğin devletin hazinesinden karşılanamayacağı tespit edilmiş ve bunun için de halkın girişimleriyle bir cemiyet kurulmuştu.⁷¹ Bu cemiyet;

Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti: Donanma cemiyeti devletin öncülüğünde kurulmuş bir cemiyet olmayıp, devleti idare edenlerce faaliyetleri kolaylaştırılan bir cemiyetti. Cemiyet, 19 Temmuz 1909'da 28 kişi ile kurulmuştu. Üyelerinden her ay 40 para almak şartıyla kurulan bu cemiyetin, Osmanlı halkının seferberliklerine de güvenilerek temeli atılmıştı. Osmanlı Devleti'nin büyük devletler arasındaki yerini muhafaza edebilmesi amacıyla, kendi gücünü gösterir bir kuva-yi bahriye vücuda getirmesi şarttı. Bunun için, II. Meşrutiyet dönemine kadar beklenilmesi gerekmiştir. Meşrutiyetin tekrar ilânının ardından Osmanlı'nın büyük ve kuvvetli bir donanma kurmaya karar vermesi için kamuoyunda başlatılan mücadeleler, 16 Ağustos 1909 günü "Cemiyetler Kanunu'nun 21 Ağustos'ta Anayasa'nın 120. maddesine dâhil edilmesiyle ilk semeresini vermiş ve 28 kişiyle birlikte 19 Temmuz 1909'da

⁶⁹ Bernd Langensiepen ve Ahmet Güleriyüz, *1823-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitapevi, İstanbul 2007, s.23-24.

⁷⁰ Şakir Batmaz, *II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2002, s.50.

⁷¹ "Osmanlı Devleti'nin kıyılarının uzunluğu Girit ve Ege Adaları hariç; Adriyatik'te 348 mil, Akdeniz'de 5070 mil, Karadeniz'de 714 mil, Marmara'da 342 ve Kızıldeniz'de 1833 mil idi." Umut C. Karadoğan, "Donanmada Yapılan İslah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar", s.763-764.

gayr-i resmî kuruluşunu tamamlayan Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, 1910 yılından itibaren aktif görevler üstlenmeye başlamıştır. Cemiyet, dönemin hükümeti tarafından da benimsenen nizamnamesinde asli görevini “devletin umumi menfaatleri ve ticarî münasebetlerini temin için bir deniz kuvveti meydana getirmek, bunu yapabilmek içinde her türlü meşru tedbire ve vasıtaya başvurmak” olarak belirlemiştir. Cemiyet bu amacına ulaşabilmek için de, Bahriye Nezaretiyle birlikte çalışmaktaydı. Bir başka ifadeyle ticarî amaç gözetilirken, deniz taşıma ve savaş unsurları arasında bir birlikteliğin sağlanmasına doğru gidilmiş ve Bahriye Nezareti ile organik bir bağ kurulmuştur. Zira seferberlik dönemlerinde nakliye vasıtalarının kullanılabilirliği esas gözden kaçmamalıdır. Özellikle savaş gemilerinin alımında, Bahriye Nezaretinin fen heyetince incelenmesi ön koşuldur. Cemiyetin fen heyetiyle, bahriyenin fen heyetlerinin ortaklaşa verecekleri rapor doğrultusunda satın alma işlemi gerçekleştirilmektedir. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere gemiler; “Bahriye Programı’nda” gösterilen ve devletin eksikliğini kapatacak olan gemilerdir. Cemiyet, ilk aşamada torpido muhripler, ardından nakliye ve son olarak zırhlı gemiler almayı hedefleyerek, Osmanlı nakliye filosunu ve donanmasını kuvvetlendirmeyi amaç edinmiştir. 1910 (1326) tarihinde bu konuda cemiyetin umum kongresine sunulan rapor aynen benimsenmiştir. Kuruluşun adı Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti olarak kararlaştırılmıştır.⁷² Cemiyetin seneler itibariyle (1909-1912) bazı önemli faaliyetleri şu şekilde sıralanabilir:

-İrşat gezileri yapılmıştı.

-Enver ve Niyazi kruvazörleri yardım paralarının cemiyete devri meselesi halledilmişti.

-Bahriye Küçük Zabit Mektebi açılması esas olarak kabul edilmiş ve hükümete müracaat edilmişti.

-İtalya’daki bir fabrikanın teklifi üzerine denizaltı alınması için teşebbüste bulunulmasına karar verilmişti.

-Torpido muhrikleri için Wikris Maksim fabrikasından 37 milimetrelik sekiz adet maksim topu satın alınmıştı.

---

⁷² Selahittin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.11-15.

-Almanya’da “Schwartzkopf” fabrikasına torpido muhripleri için bütün aksam ve mühimmatıyla 20 adet torpil ve “Krupp” fabrikasına sekiz adet top sipariş edilmiş ve bunlar Bahriye Nezareti’ne teslim olunmuştu.

-Ordu için lüzumlu olan tayıyarelerin alınması için yardım toplanmıştı.⁷³

Ayrıca bu cemiyetin kuruluşu itibariyle şu sorulara da cevap aranmıştı:

a) Muavenet-î Millîye harp gemileri almakla mı kifayet edilsin?

b) Cemiyet sahip olduğu bu ticarî gücü kullanarak, nakliye gemileri alsın ve kendi bünyesinde kurulacak posta, yolcu, yük, maden tuzu nakliyatı müessesesi kurarak, işleri ehil kişilere bırakıp, menfaatleri doğrultusunda mı çalıştırsın?

Cemiyetin idarî kısmı ikinci fikri desteklerken, üyeler arasında kopukluklar olmuştur. Her şeye rağmen, gemilerin satın alınıp alınamaması ve alınan gemilerin hangi amaca hizmet edeceği yine de Harbiye ve Bahriye Nezaretleri tarafından belirlenecektir. Bunun bir örneği, Merkez İdare azalarından ve Erkân-ı Harbiye Yüzbaşılardan Ali Şükrü Bey ile Tüccar Manizade Hacı İbrahim Efendi öncülüğünde İngiltere’ye giden heyetin aldığı beş nakliye vapurunda yaşanmıştır. Osmanlı deniz ticaretinin yabancı ellerde olmasının, Osmanlı deniz nakliyatını olumsuz yönde etkilediğini düşünen cemiyet yönetimi, hac mevsiminde cemiyet menfaatine seyrüsefer etmek ve bir müddet işlettikten sonra hükümete devredilmek üzere iki gemi alınmasına karar vermiştir. Ama 1911 tarihinde toplanan kongrede “nakliyat-ı askeriye” temini içinde alınabildiği kadar nakliye gemisinin Osmanlı Bahriyesine kazandırılması Hükümet tarafından talep edilmiştir, İngiltere’den satın alınan bu vapurların ilk olarak Donanma Cemiyeti’ne bağlı özel bir idare tarafından işletilmesi düşünülmüş; fakat Bahriye Nezareti gemilerin tamamına talip olunca, nezarete terkinin daha uygun olacağı Harbiye Nazırı’nın da hazır bulunduğu bir toplantıda oy birliğiyle kabul edilmiştir.⁷⁴

Donanmayı ıslah etmek maksadıyla Amiral Gamble’ın verdiği rapor ile cemiyet, kuruluşundan yaklaşık beş ay sonra Osmanlı Devleti’nde ilk icraatını gerçekleştirmiş ve Almanya’dan bir torpido sipariş etmiş ve ilk taksiti 20 gün içerisinde ödeyebilmek için Tanin

⁷³ “Meşrutiyetin ilanında büyük hizmetleri olan Enver ve Niyazi Beyler’e hediye maksadıyla, ‘Umum milletten iane toplanarak iki kruvazör alınması, birine Niyazi, diğerine Enver ismi verilmesi teklif edilmiştir.’ Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyetinin kuruluşu ile birlikte Enver ve Niyazi kruvazörlerinin yardım paralarının toplanma işi de bu cemiyete devredilmiştir.” Bu cemiyet hakkında daha detaylı bilgi için bk. Selahittin Özçelik, *Donanma Cemiyeti*, s.141-148.

⁷⁴ Umut C. Karadoğan, “Donanmada Yapılan Islah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar”, s.766.

gazetesi aracılığıyla Osmanlı halkından 150 bin lira yardım istemiştir. Bu isteğe halk da yoğun katılımı destek verince yaptırılması tasarlanan muhribe “Yadigâr-ı Millet” adının verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece muhribin ilk taksiti olan 197 475 bin lira 16 kuruş, 18 Nisan 1910 yılında Alman “Schichau Fabrikası’na” ödenerek geminin kızağa alınması sağlanmıştır. Aynı dönem içerisinde Bahriye Nazırı Halil Paşa, meclise iki adet dretnot, bir kruvazör, dört açık deniz torpidosu alınmasını içeren bir de proje sunmuş, bu projeye açık deniz torpidolarının yapımı için ödeme takvimini de yarısı peşin, diğer yarısı dört ayrı taksitte verilmesi ilkesini şart koşmuştu. Açık deniz torpido muhriplerine bu denli yüksek meblağın ödenmesinin sebebiyse, dünya savaşı rüzgârının esmeye başlamış olması ve gemilerin bir an evvel donanmaya katılımını sağlamaktı. Tüm bu gelişmeler yaşanırken 1 Temmuz 1910 (18 Haziran 1326) tarihli Tanin Gazetesinde Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Osmanlı bahriyesinin takviyesi için birkaç ay evvel aldığı bir karara Almanya’dan 16500 ton ağırlığında, 21,5 deniz mili hız yapan 3 adet dretnot siparişi verildiği ilan edilmişti. Bu gemiler için Schwartzkopf Fabrikası’na 20 adet torpil, Krupp Fabrikası’na 8 adet top ısmarlanmış ve bedellerine mahsuben 1 798 405 kuruş 10 para verilmişti. Proje, bundan evvel Almanya ve İtalya’daki siparişlerle birleştirilebilirse, Osmanlı donanması, bölgesinin en önemli kuvveti hâline gelmiş olacaktı. Yadigâr-ı Millet ve Muavenet-i Millîye muhripleri, 9 Temmuz 1910 (26 Haziran 1326)’da Kolağası Rauf Beyin komutasında yola çıkmış, 15 Ağustos 1910 günü İstanbul’a ulaşmıştır. Buna mukabil, Numune-i Hamiyet, Gayret-i Vataniye muhripleri de 27 Ağustos 1910 tarihinde İstanbul’a getirilmiştir. Donanma-i Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti, Almanya’dan dört muhribin ardından iki zırhlı daha almak amacıyla aynı tarihlerde harekete geçmiştir.⁷⁵ 6 Ağustos 1910 tarihinde, 18 milyon mark karşılığında 17 yaşında Kurfürst Frederich Wihelm (Barbaros Hayrettin Paşa) ve Weisenburg (Turgut Reis)’u alacaklarını yetkililer İrade-i Seniyye’ye bildirmiştir. Barbaros Hayrettin ve Turgut Reis zırhlılarının donanmaya katılması ile birlikte hem Osmanlı hem de Avrupa kamuoyunda sesler yükselmişti. Osmanlı basını bu durumu olumlu karşılarken, yabancı basında olumsuz sesler yankı bulmuştu.⁷⁶ Bu zırhlılar için Osmanlı Devleti’nin Mâliye Nezaretinin kefaletinde 83.083.449 kuruş 20 paralık 20 adet senet yapılarak Deutche Bank’a borçlanılmış, bunun 56.160 milyonu 13 Haziran 1912’de, 12 milyon lirası da 13 Temmuz-13 Ağustos 1912’de ödenirken, faiziyle birlikte 14 milyon lira borç kalmıştır. Cemiyet, 1912 Temmuz’una kadar bankaya 78.160 milyon lira öderken, geriye kalan paranın verilmesinde

---

⁷⁵ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyollar*, s.150.

⁷⁶ Salih Kış, “Ege Denizi’nde Hâkimiyet Mücadelesi: Kurfürst Friedrich Wilhelm ve Weisenburg Zırhlıları Alımı Süreci (1910)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.59, 2023, s.524.

güçlük yaşanınca bir defa daha 18 aylık bir ödeme çizelgesi hazırlanmıştır. Gemiler, 15-16 Ağustos 1910 (2-3 Ağustos 1326) tarihinde, Türk Hükûmeti'nin gönderdiği zabitler ve mürettebat olduğu hâlde Alman amiral komutasında yola çıkmıştır. Zırhlıların Çanakkale'ye girişleri 28 Ağustos 1910'dur. Bu iki eski Alman gemisi alınmadan evvel, Averoff zırhlısını üreten fabrika yönetimi bu gemiyi Türklere satmayı istemiş; fakat genç Türk zabitler tecrübesizliklerinin kurbanı olarak bunu fabrika yönetiminin “müşteri kızııştırma politikası” olduğunu düşünmüş ve gemide bazı kusurlar da bulunduğunu iddia ederek hükümeti zırhlıyı satın almaktan vazgeçirmişlerdir. Sonunda Yunanlıların olan zırhlı, Balkan Savaşı sırasında denizlerde Türklerin üzerine ölüm yağdırmıştır.⁷⁷

Gamble Paşa, tüm bunların ardından imalat, tersane ve fabrikaların ıslahı içinde çalışmalar yapmıştı. Osmanlı donanmasının içinde bulunduğu hantal durumdan kurtarmak amacıyla İstanbul'un yönetimine bağlı Osmanlı limanlarını altı daireye ayırmıştı. Samsun, İstanbul, Beyrut, İzmir, Ben-i Ahmer merkez limanlarını yeniden düzenlemiş ve bu limanları aynı isimli komodorluğa bağlamıştı. Bu limanları tekrar düzenlemesindeki asıl amaç, sahil güvenlik gemileri vasıtasıyla kaçakçılık yapanlara karşı hızlı müdahalede bulunma fırsatının olmasıdır. Bunun yanında bahriye subaylarını üç kısma ayırmıştı. Bunlar; Harp donanmasında çalışabilecekler, sahil güvenlik memurları ve liman reisleriydi. Bu subaylar ancak kendi sınıfları içerisinde terfi alabilecekler ve bu alanlardan emekli olabileceklerdi.⁷⁸

Amiral Paşa, donanmanın uzman eksikliğinin olduğunu altını çizmekteydi. Sadece yabancı uzmanlar değil Türk uzmanlara da ihtiyaç vardı. Bu sebeple Gamble, İngiltere'ye uzmanlaşmaları için Türk subaylar göndermişti. Bu subaylardan ilki Kıdemli Yüzbaşı İbrahim Aşkî idi. Yüzbaşı, İngiliz Deniz Subay Okulunun eğitim sistemlerini incelemek üzere İngiltere'ye gitmişti. İbrahim Aşkî uzun bir inceleme eğitiminden sonra ülkesine geri dönmüş ve deniz okulunun o zamanki öğretim üyelerinden Kıdemli Yüzbaşı Mehmet Ali, Yüzbaşı Cemal ve Yüzbaşı Rahmi Bey'in katılımıyla bir eğitim komisyonu kurmuştu. Komisyon, deniz kuvvetleri için bir eğitim önerisi hazırlayıp Bahriye Nezareti'ne vermişlerdi. Bu planı ne İngilizler, ne de Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar değiştirebilmişti.⁷⁹

---

⁷⁷ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyollar*, s.151.

⁷⁸ Umut C. Karadoğan “Donanmada Yapılan İslah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar”, s.763.

⁷⁹ “Bu eğitimin temeli; “Deniz Harp Okulu tarihçesi ile İlgili incelemeler” başlığı altında İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü'nce yapılmış araştırmaya göre: a.Eğitim, İngiltere Bahriye Mektebi'nde okutulan kitaplara ve sistemlere dayanılarak izlenecekti. b.Matematik, fizik derslerinde bile deniz sorunlarına ilişkin meseleler yaptırılacaktı. c.Öğretmenler; sınıf birincisi, ikincisi ya da üçüncüsü subaylardan seçilecek ve derslerde askeri

Gamble Paşa'nın ıslahat çalışmalarının yanında Osmanlı Devleti'nde sosyal faaliyetleri de söz konusuydu. Gamble Paşa genellikle Mesudiye gemisinde kalmaktaydı. Gamble, limanda kaldığı zamanlarda balolar düzenlenir ve çocuk günleri kutlanırdı. Bu günlerde Paşa, küçük çocuklara denizciliği aşılama çalışırdı. Gamble Paşa, zabitan batı usulü yemek adabını öğretmeye çalışır ve kendisinin hazırladığı bando yemek sırasında hafif müzik çalardı. Ayrıca Türk zabitanlara dans öğretmekteydi. Mesudiye'de bandonun çaldığı dans havalarına deniz subayları eşlik eder ve balolarda, davetlerde batılılardan eksik kalmazlardı. Gamble, donanmayı iki kez eğitim maksadıyla Ege'ye çıkarmış ve son eğitimde Girit Meselesi yüzünden gerginleşen Türk-Yunan ilişkilerinin yumuşamasını da sağlamıştı.⁸⁰

Amiral Gamble Paşa'nın bahriye teşkilatı içerisinde yapmış olduğu ıslahatlar, Bahriye Nezareti'nin yeniden kuruluşunu gündeme getirmişti. Yeni Bahriye Nezareti, İngiliz Bahriye Nezareti örnek alınarak dört ana daire şeklinde kurulmuştu. Bunlar:

Birinci Daire- Erkan-ı Harbiye Müdüriyeti: Savaşa hazırlanma, haber alma, ulaştırma, kitaplık ve evrak işleri bu dairede gerçekleştirildi.

İkinci Daire- Personel Dairesi: Subay yetiştirme ve eğitim, subay tayin, terfi, acemi erat ikmâl ve emeklilik gibi işlemler bu dairede yapılırdı.

Üçüncü Daire- Malzeme Dairesi: Mukavele ve levazım, kömür, muhasebe, yoklama, erat hizmetleri, sağlık, kumanya ve din işleri burada tertiplenmişti.

Dördüncü Daire- Levazım Dairesi: Yeni gemi alma ve yapma, tamir ve havuzlama, tersane memur ve işçileri, makine mukaveleleri, torpido işleri, bütçe, yapım ve köprü işleri de bu dairede yapılmaktaydı.

Bahriye Nezareti, bu dört ana bölüm ve müsteşarlık, hukuk müşavirliği ve büroları gibi alt bölümlerle 1909 yılında düzenlenerek tekrar kurulmuştur.⁸¹ Amiral Gamble Paşa, yukarıdaki dört ana dairenin isimlerini;

Birinci Daire: Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Müdüriyeti

---

disiplini kuvvetlendirmek maksadıyla dışarıdan öğretmen alınmayacaktı. d.Sınıf subayları (Yüzbaşı ve üstteğmenler) tanınmış ve otoriter genç subaylardan seçilecekti." Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyonlar*, s.174.

⁸⁰ Doğan Hacipoğlu, *Tanzimat'tan I.Dünya Harbine Osmanlı Bahriyesi*, Türkiye Cumhuriyeti Deniz Basımevi, İstanbul 2013, s.226.

⁸¹ Umut C. Karadoğan "Donanmada Yapılan Islah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar", s.761-762.

İkinci Daire: Tersane-i Âmire Kumandanlığı

Üçüncü Daire: Tersane-i Âmire Memuriyeti

Dördüncü Daire: Mesarifat Riyâseti olarak değiştirmişti.⁸²

Amiral Paşa tarafından ıslah edilen ve yeniden kurulan nezaret, deniz kuvvetlerinin en yetkili birimi haline gelmişti. Osmanlı Donanması 1909 yılının sonlarına gelindiğinde; 16 zırhlı, üç kruvazör, iki torpido kruvazörü, dört korvet, sekiz ganbot, 26 tarassut gemisi, 19 torpidogeçer, 39 torpido stim botu, iki denizaltı, altı nakliye gemisi ve altı yattan ibaretti. Amiral Gamble, nezareti oluşturduktan sonra bu gemileri bizzat muayene etmiş ve incelemişti. Seyrisefain idaresinde ise 16 gemi mevcuttu. Bu gemileri de dört ana parçaya ayırdı. Bunlar:

Birinci Parça: Donanmayı oluşturacak gemiler,

İkinci Parça: Çeşitli komodorluk ve limanlara dayanarak kıyı karakolu yapacak gemilerin oluşturduğu birlik,

Üçüncü Parça: Depo ve donanma desteği olarak kullanılacak gemiler,

Dördüncü Parça: Hizmet dışına çıkarılacak gemiler.⁸³

Amiral Gamble, Bahriye Nezareti'ne bu şekilde bir düzen getirmeye çalışmıştı. Fakat nezaret istediği düzene ayak uyduramamış özellikle Türk bahriye personelinin, bahriye nazırlarının düzene karşı koyma çabaları yeni sistemin tam olarak yerleşmesine engel olmuştu. Bunun sebebi ise Gamble'ın dairelere verdiği ünvanlar ile ünvanlar altında cereyan eden iş ve işler arasında tezatlıklar olmasıydı. Örnek olarak, Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi, Tersane-i Amire-i Memuriyetinin topçuluk ve torpido işlerine bakmasını istememiş kendi şubelerine devredilmesini istemişti. Netice olarak bu ve bunun gibi sorunlar, Gamble Paşa'nın Osmanlı Bahriye Nezareti üzerinde, İngiliz Admiralty düzeninde teşkil etmeye çalıştığı nezaret, tam istediği amaca ulaşamamıştı. Bahriye teşkilatı bu şekilde 1916 yılına kadar varlığını devam ettirmişti.⁸⁴

⁸² Levent Düzcü, "Osmanlı Bahriye Teşkilatında Reform Çabaları (1876-1922)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C.III, S.5, 2009, s.7-8.

⁸³ Celalettin Yavuz, *Yabancı Misyonlar*, s.157.

⁸⁴ Levent Düzcü, "Osmanlı Bahriye Teşkilatında Reform Çabaları", s.7-11.

2.1.3. Osmanlı Devleti'ne Sunduğu Raporlar

Bahriye Nezareti'ne Ferik Amiral Gamble Paşa tarafından verilen 6 Haziran 1909 tarih ve 112 numaralı tezkireye göre: “Adı geçmiş olan zabitanlara ilaveten alınacak subaylar ve lazım olan gerekli meblağ yaklaşık olarak;

1	Topçu	300	ila	250	lira	Senevi
2	Topçuluk muallimi	350	ila	400	lira	Senevi
	Torpedo muallimi	160	ila	180	lira	Senevi
3	Makine Lostromosu	250	ila	0	lira	Senevi
	İki ateşçi çavuşu	320	ila	350	lira	Senevi
4	Bahriye erzak ve levazım memuru	450	ila	0	lira	altı ay için
5	Mektep bahriye muallimi”	1000	ila	0	lira	Senevi

“Ayrıca tahmin edilen miktarın toplamı 2830 ila 3000 lira olup bu subayların kabul edildiği takdirde, vakit kaybetmeden doğrudan doğruya İngiltere Bahriye Nezareti ile görüşme sağlayacağımı bildiririm.”⁸⁵ Amiral Gamble, Bahriye Nezareti'ne yazdığı bu raporla birlikte donanma için yeni subayların gerekli olduğunu ve bu subaylar için ödenmesi gereken tutarında önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu memurların yol bedeli ve gelirken ki masrafları bizzat Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır.

Amiral Gamble Paşa Hazretleri tarafından 2 Eylül 1909 tarihli ve 174 numaralı belgeye göre: “6 Haziran 1909 tarihli ve 112 numaralı tezkireye göre, burada tahmini fiyatlar verilmişti. Bunların hazırlanması için Bahriye Nezareti'ne yazıyorum. Bununla birlikte Londra'daki elçilik vasıtasıyla Hariciye Nezareti'ne müracaat etmeniz gerekmektedir. Bu husus keza sivil makinist ile tersane formeni hakkında dahi lazımdır ki bu hususta birkaç gün evvel Bahriye Nezareti'nden bir mektup aldım. Bunların miktarı hakkında benim şimdiki maiyetimdeki zabitanın müddetleri gibi yani iki sene müddet tayin edilmelidir ve yola çıkış ve yeni görev yerlerine taşınmalarından dolayı yapılacak olan ek masraflara benim gösterdiğim maaşların asgarileri gösterilmelidir. İngiltere Bahriye Nezareti adam bulamazsa maaşların en

⁸⁵ BOA, HR, İD. No.1829-25-2, 6 Haziran 1909.

yükseğini teklif ederiz."⁸⁶ Amiral Gamble Paşa, gerekli olan subayların maaşları, görev süreleri ve yola çıkışlarından itibaren masraflarının karşılanması hakkında Bahriye Nezareti'ne sunduğu bu raporla gelecek subaylarını garanti altına almak istemiştir.

14 Eylül sene 1909 tarihli Bahriye Nezareti'ne gönderilen tezkireye göre;

Ferik Gamble Paşa Hazretleri tarafından İngiltere'den celbine lüzum gösterilen subayların istihdamlarının Londra elçiliği münasebetiyle İngiltere Hariciye Nezareti'ne müracaat olunması hakkında 12 Eylül 325 ve 607 numaralı tezkireye göre, zabitanlara Osmanlı veya İngiliz lirası verileceği Tefik Paşa tarafından telgrafla bildirilmiştir.⁸⁷ Ardından 25 Eylül sene 1909 tarihli Sadrazamın yazdığı tezkireye göre; Ferik Gamble Paşa Hazretleri tarafından İngiltere'den celbine lüzum gösterilen zabitanların yıllık ödemeleri ve istihdamları Osmanlı Devleti'nin Londra elçiliği münasebetiyle İngiltere Hariciye Nezareti'ne bildirilmesine karar verildi.⁸⁸

10 Kasım 1909 tarihli tezkireye göre;

Gamble Paşa'nın İngiliz zabitanların Osmanlı'ya alınmasına dair tezkirelerin kabul olduğu ve zabitanların Rumi Mart ayında göreve başlayacağı bildirilmiştir. Ayrıca Amiral Gamble Paşa'nın hizmete alınmasını lüzum gördüğü zabitanları yalnız üç aylık maaşlarının bildirilmesini istemiş ve diğerlerinin ne zaman hizmete alınacağı hususu elçiliğe bildirilmiştir. Tersane tatbikat icrasına başlayacak diğer zabitanların da acilen hizmete alınması gerektiğini elçiliğe bildirmiştir.⁸⁹ Amiral Gamble Paşa bu raporunda; İngiltere'den talep ettiği subaylar Mart ayında göreve başlayacak olup ayrıca maaşlarının da belli olup bildirilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

22 Aralık 1909 tarihli tezkireye göre;

Amiral Gamble Paşa tarafından lüzum gösterilen zabitanın daha önceki miktarda tayin olunan ödeneği ile istihdamları devlet bütçesinden üç yüz yirmi altı senesi bütçesine dâhil edilmiş ise de zabitanlarla sözleşme imzalanması için Meclis-i Umumiye'nin tasdikine ihtiyaç vardır. Ancak inşaat ve satın almalar için istihdam edilecek zabitanın bu senenin başına kadar üç ay müddet ve elli lira ödenek ile şimdilik istihdamının mümkün olacağını Gamble Paşa'ya

⁸⁶ BOA, HR, İD, No.1829-25-3, 2 Eylül 1909.

⁸⁷ BOA, HR, İD, No.1829-25-5, 14 Eylül 1909.

⁸⁸ BOA, HR, İD, No.1829-25-4, 25 Eylül 1909.

⁸⁹ BOA, HR, İD, No.1829-28-3, 10 Kasım 1909.

tebliği hususunda Londra elçiliğine yazıyla bildirilmiş olup ayrıca yalnızca adı geçen zabitanların değil diğer zabitanların da üç ay için hizmete alınması bildirilmiştir.⁹⁰

2.1.4.Gamble Paşa'nın Görev Süresi ve Osmanlı'dan Ayrılışı

Koramiral Sir Douglas Gamble Paşa Osmanlı Devleti'ne 1908 yılının sonunda atanmış ve 3 Şubat 1909 tarihinde görevine başlamıştı. Gamble Paşa diğer İngiliz uzmanlara göre Osmanlı Devleti'nde en kısa görev yapan müşavirdi. Fakat Sultan Reşat ile arası her daim iyi olmuştu. Sultan Reşat, Amiral Gamble Paşa'ya imparatorluğun en prestijli Mecidiye Büyük Nişanını vermişti.⁹¹

Amiral Gamble, 1910 tarihinde İstanbul'da bir gemi inşa programı başlatmıştı. Bu programda savaşa katılacak gemilerin inşası hakkında Türkler için bir kolaylık gösterilmesi amacıyla İngiltere'ye gitmiş ve onun bu yardım talebi doğrultusunda İngiliz fabrikaları tarafından İstanbul'a mühendis ve memurlar gönderilmişti. Amiral Gamble İstanbul'a tekrar döndüğünde yeniden bahriye nazırı değişmişti. Her ne kadar Gamble Paşa istemese de İbrahim Hakkı kabinesinde Galatalı Koramiral Halil İbrahim Paşa bahriye nazırı olarak atandı. Halil Paşa nazır olur olmaz Osmanlı donanması üzerindeki İngiliz nüfuzunu kırmayı ve Amiral Gamble Paşa'nın vazifelerini sınırlamayı amaçladı. 18 Ocak 1910 tarihinde Halil İbrahim Paşa, Alman Ataşe Von Stempel ile yaptığı görüşmede, Amiral Gamble'ın nüfuz alanını sınırlandırmak istediğini söyledi. Halil İbrahim Paşa, eğitim için İtalya'ya ve İngiltere'ye giden Türk subaylarını ülkelerine çağırarak yeni komisyon oluşturup bu subayları da Almanya'ya gönderdi. Halil İbrahim Paşa'nın bu Alman dostluğunu ciddi anlamda önemsemesi, Von Stempel'in dikkatini çekmişti.⁹²

Halil İbrahim Paşa görevine başladıktan kısa bir süre sonra Amiral Gamble Paşa'yı etkisizleştirip sadece danışman seviyesine indirdi. Amiral Gamble Paşa bu durumdan rahatsız oldu. Türk donanmasını düzenlemek için geldiği ve mücadele ettiği yaklaşık 11 aylık bu süreçte, Osmanlı deniz kuvvetlerini karakterize eden düzensizlik, teknik yetersizlikler, işini yapmasına engel olan siyasetler ve mali kısıtlamalarla karşılaşan Gamble Paşa iklime ayak uyduramadığı için bozulan sağlığı ile birlikte iyice demoralize olmuştu. Amiral Paşa tüm bu olumsuzluklar karşısında 7 Şubat 1910 tarihinde istifasını verdi.⁹³ Donanma-yı Hümayun

⁹⁰ BOA, HR, İD. No.1829-28-4, 22 Aralık 1909.

⁹¹ BOA, HR, SFR.3. No.623-24, 1 Nisan 1910.

⁹² Mehmet Beşirli, "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Politikası", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.25, 2004, s.261.

⁹³ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.75-76.

kumandanı Amiral Gamble Paşa'nın memuriyetinden istifasına dair Bahriye Nezareti'nden Meclis-i Mebusana gönderilen tezkire, meclis tarafından kabul edildi.⁹⁴ Yine de 1909 yazında Gamble çarpıcı bir başarı kazanmıştı. Temmuz'da 21 kadar savaş gemisinden oluşan çiçeği burnunda Türk filosu Ege'de üç buçuk aylık bir geziye başladı. On yıllar içinde ilk kez önemli bir Türk donanma operasyonu gerçekleşmişti. 1909 Senelik Raporu bu gelişimi 'sevindirici' olarak tanımlıyordu. Çünkü az sayıda Türk subay deniz hizmetinde bulunmuştu ve askerler pratikte eğitim almamıştı.

Amiral Gamble Paşa istifasının ertesi günü İngiltere'ye dönmüştü. Amiral Gamble'ın istifası üzerine meclis tekrar İngiltere'den bir uzman talebinde bulunmuştu. Çünkü donanmanın aletleri, personelleri ve işleyiş biçimi tam olmasa da İngilizlerin tekeline geçmiş gibiydi. İngiltere'de Amiral Gamble'ın istifasından memnun değildi. Osmanlı donanması üzerinde bu kadar etkin olmaları onların da işine geliyordu. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin uzman talebini olumlu karşılamakla birlikte öncelikle Amiral Gamble ikna edilmeye çalışılmıştı. Amiral Gamble Osmanlı ülkesine dönmek istemediğini bildirince, 4 Nisan 1910 tarihli tezkireye göre; Gamble Paşa'nın yerine Kont Amiral Williams'ın tayin olunduğu bildirilmiştir.⁹⁵

2.2.Amiral Hugh Pigot Williams ve Bahriye Nezareti'nde Göreve Başlaması

Amiral Williams 1858 yılında İngiltere'de doğmuştur. Ailesi ve çocukluğu hakkında çok fazla bilgiye sahip olmamakla birlikte, eğitimini İngiliz Kraliyet Donanmasında tamamlamıştır. Williams, 30 Temmuz 1898'de kaptanlığa terfi etti. Gemi deniz rezervindeyken 9 Ekim 1900'de üçüncü sınıf korumalı kruvazör HMS Phoebe'nin komutasına atandı. Bir yıl sonra, 1 Ekim 1901'de Kruvazör filosunun Portsmouth bölümünde görev yapan kruvazör HMS Brilliant'ın komutasına atandı. Mayıs 1902'de bir onarım için Portsmouth'a alındı ve o yıl 16 Ağustos'ta Williams, Kral Edward'ın taç giyme töreni için Spithead'de düzenlenen filo incelemesine katılırken komutadaydı. Ertesi ay Ege Denizi ve diğer gemileriyle birlikte Akdeniz Filosu ile kombine manevralar filosunu ziyaret etti. Ekim ayında Portsmouth'a döndü.⁹⁶

Amiral Gamble'ın ayrılmasından hemen sonra Bahriye Nezareti yeni bir ıslah heyetinin İngiltere'den getirtilmesi için teşebbüse geçmiştir. Sadarete gönderdiği 15 Şubat 1910 tarihli yazı ile getirtilecek amiralin kadro dengesinin korunması için Liva rütbesinde olması ve burada

⁹⁴ BOA, HR. İD. No.1829-32, 9 Şubat 1910.

⁹⁵ BOA, HR. İD, No.1829-40-4, 4 Nisan 1910.

⁹⁶ Times, No.36575, 2 Ekim 1901.

da aynı rütbede hizmet görmesi, Bahriye nazırının vereceği emir ve uyarılar doğrultusunda komutan sıfatı ile donanma gemilerinin ve personelinin eğitimi ile görevli bulunması üzerinde durulmasını istemiştir.⁹⁷ Hariciye Nazırı Sir Edward Grey'in Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'ya, Amiral Gamble'ın yerine Contre-Amiral Williams'ın aşağıdaki koşullarda atandığını beyan ettiğini bildirmiştir:

- 1) Amiral Osmanlı Bahriyesi'nde de Liva Amiral rütbesi ile hizmet edecektir.
- 2) Donanmanın eğitimini ve barış zamanında Bahriye Nezareti'nin emri altında donanmanın tatbikatını yönetecektir.
- 3) İstanbul'da oturduğu sürece doğrudan Bahriye Nazırının emri altında fen müşaviri olarak görev yapacaktır.
- 4) Görev süresi iki ve yıllık ücreti 3000 Osmanlı lirası olacaktır.
- 5) Amiral, kurmayını İstanbul'a gelince kendisi seçecektir.⁹⁸

3 Mayıs 1910 yılında göreve başlayan Amiral Williams, heyetini Amiral Gamble ile birlikte çalışan Tottenham, Darmen (Katip), Foot (Seyir uzmanı), Coin (Torpido uzmanı) ve kendi seçtiği Kuviye (Topçuluk uzmanı), W.Reed, Blake ve Kuruzdil (Çarkçılık uzmanları)'den oluşturmuştur.⁹⁹

Tablo.1.

Ecnebi Zabıtları	Bedayet-i Memuriyetleri (Göreve Başlamaları)	Hitam Memuriyeti (Görevin Son Bulması)
Katip Darmen Bey	28 Kanunu Sani 1324	28 Kanunu Sani 1326
Loftos Tottenham	22 Mart 1325	22 Mart 1327
Kuviye	23 Mart 1325	23 Mart 1327
Kuruzdil	23 Mart 1325	23 Mart 1327
Foot	1 Nisan 1325	1 Nisan 1327

⁹⁷ BOA, HR, İD. No.1829-40-06, 29 Nisan 1910.

⁹⁸ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.173.

⁹⁹ BOA, HR, İD. No.1829-41-02, 5 Aralık 1910.

Tablo.1. BOA, HR, İD. No.1829-41-03, 5 Aralık 1910.

Jön Türk Devrimi 1908 yılı boyunca Osmanlı'daki İngiliz nüfuzunun gelişmesine yardım etmiş ve Almanya'nın etkisini azaltmıştı. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti derinlemesine güç ve bilgi eksikliği yaşadı ve birçok eski, Alman yanlısı kişiler önemli hükümet kademelerinde tekrar yer almıştı. Birbirini takip eden yabancı entrikalar ve siyasi istikrarsızlık İngiliz Deniz Misyonu için büyük bir problem oldu. İngiltere, ilk olarak donanmanın kontrolünü Almanya'nın sağlamasını durdurmak için Williams'ı gönderdi. Williams'ın görevi henüz kendisi işe başlamadan entrikalarla sarsıldı. Gamble'ın gidişi ve Williams'ın gelişi arasındaki gecikme sırasında, İngiltere elçisi Lowther Londra'ya telgraf çekti: “Özellikle Alman kaynaklarından Armstrong Vickers birliğine karşı yapılan muhalefetin üstesinden gelinmesi için Amiral Williams'ın teknik danışmanlıkta bulunmak üzere acilen burada bulunmasına ihtiyaç duyulduğunu söyledi.” Williams Osmanlı'ya ulaştıktan kısa bir süre sonra, Bahriye'deki İngiliz taraftarı Müsteşar Halil Paşa'nın yerini Alman yanlısı Rüstem Paşa aldı. Williams'ın hizmeti altında çalıştığı iki Bahriye Nazırı, Salih Paşa ve Mahmut Muhtar'ın her ikisi de Alman komutası altındaki orduda eğitilmişlerdi. Williams bakanlıkla ilgili istikrarsızlık sorununa (1909 ve 1910 arası dönemde her bakanın ortalama görev süresi üç aydan azdı) donanma reform programını siyasi iç karışıklıklarla baş etmek için ayarlamaya kalkışarak cevap verdi. Ancak bir bahriye danışmanı, sadece ‘hareket gücünün tek kaynağı, her ufak sorunla bizzat ilgilenen’ Bahriye Nazırı ile iyi ilişkiler içinde olduğu sürece etkili olabilirdi. Sonuçta Williams, bakanların Alman yanlısı önyargılarını büyük bir engel olduğunu biliyordu.¹⁰⁰

2.2.1. İslahat Çalışmaları

Williams, Gamble'ın programına uymaya çalışmışsa da bunda başarılı olamadı. Williams döneminde patlak veren Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı donanması adeta yoktu. Elbette bu durumdan birinci derecede İngiliz amiral sorumlu değilse de Bahriye danışmanı olarak yapması gerekenler olduğu açıktı. Bu durum Osmanlı kamuoyunda amiralin ve İngiliz deniz heyetinin teknik danışman olarak mı yoksa geniş yetkili Bahriye danışmanı olarak mı? İstanbul'da bulunduğu tartışmalarına neden olmuştur. Şüphesiz bahriye danışmanı, teknik danışmandan daha büyük yetkilere sahip olacaktı. Bu hususlar üzerine bir bahriye danışmanı donanma içerisinde filonun yeniden yapılandırılması üzerine çalışan bir teknik danışmandan daha fazla otorite sahibi olacaktı. Williams sınırlı yetkilerinin ilerleme kaydetmede kendi yeteneğini de kısıtladığını açıkça hissetti. Bu sebeple Amiral Williams, Amiral Gamble'den farklı olarak Osmanlı donanmasına komuta etmemiş; Bahriye Nezareti'nin özel bir bölümünde

---

¹⁰⁰ Chris B. Rooney, “İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi”, 77.

plan ve proje yapmakla meşgul olmuştur. Donanmaya, Donanma İkinci Komutanı olarak Albay Ramiz komuta etmiş, Donanma Kurmay Başkanlığı görevini de İngiliz Albayı Foot yürütmüştür.¹⁰¹

Williams, Gamble'ın aksine donanmanın yapılandırılması için proje geliştirilen bir teknik müşavir olarak görevini sürdürüyordu. Aynı dönemde Alman yanlısı bürokratların ağırlığının arttığı Osmanlı Hükümeti, yine bir İngiliz bahriye misyonu tarafından ıslah edilmekte olan Yunan donanması ile Ege'de girişilen bahri yarışta üstünlük kazanmak istiyor ve bunun da yüksek tonajlı zırhlı gemiler ve dretnotlar vasıtasıyla gerçekleştirilebileceğine inanıyordu.¹⁰² Williams'ın, kruvazör ve muhrip gibi gemiler ile donanmanın güçlendirilmesinin daha uygun olacağı yönünde fikir belirtmesi ve Temmuz 1910'da İngiltere'nin Swiftsure ve Triumph isimli zırhlı muharebe gemilerini satmayı reddetmesi; Osmanlı İmparatorluğu'nun bu hususta Almanya'ya müracaatıyla sonuçlandı. Aynı yıl Almanya'dan Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti tarafından dört muhrip (Muavenet-i Milliye, Yadigâr-ı Millet, Numune-i Hamiyet, Gayret-i Vatanîye) satın alındı ve bu gemilerde Alman subayların görevlendirilmesine karar verildi. Osmanlı, İngiltere yerine Alman gemilerini satın alması ve deneyimli insan eksikliği olan Osmanlı'nın bu gemilerde Alman subaylarını işe alacak olması, İngilizlerin Osmanlı donanmasındaki avantajlı konumunu sürdürme umutlarına tehditti.¹⁰³

Amiral Williams gemi personelinin kurslar vasıtasıyla eğitimine hız verdiği gibi Bahriye Nezareti'nde plan ve proje geliştirmekle uğraşmıştır. Özellikle Gamble'ın önerdiği yeni bahriye teşkilatında bazı tadilatlar yapmıştır. Bu arada İngiltere Deniz Harp Okulu öğretmenlerinden Hors Herbert Holand, Tedrisât-ı Bahriye Müdürlüğü müşaviri ve Mekteb-i Bahriye ders müdürü olarak atanmıştır. Kaymakamlık rütbesi verilen Holand, Tedrisat-ı Bahriye Müdürlüğü'nce hazırlanan ders programlarını, kendi tecrübeleriyle geliştirmek için çaba sarf etmiştir.¹⁰⁴

Williams görevine devam ettiği sıralarda donanmanın ıslahı için bir bakan ve başmühendisin de dâhil olduğu yeni personel tedariki için anlaşmıştı. İzin geri çekildiğini öğrenmeden önce bunları almak için Londra'ya kadar yolculuk etmişti. 21 Nisan 1911'de

---

¹⁰¹ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, *Yabancı Danışmanlar*, s.135.

¹⁰² Dretnot: XX. yüzyılın başlarından ilk yarısına değin savaş donanmalarının belkemiği olan bir zırhlı tipi.

¹⁰³ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.78.

¹⁰⁴ Mustafa Gençoğlu, "Batı Bilgi ve Teknolojisinin Osmanlı Bahriyesine Aktarımı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.34, S.58, s.622.

amiral ve bakan arasındaki kişisel problemler o kadar ağırlaşmıştı ki Lowther Osmanlı'nın İngiltere'den başka kıdemli bahriye danışmanı atamayacağından korktu.¹⁰⁵

2.2.3. Williams Paşa'nın Görev Süresi ve Osmanlı'dan Ayrılışı

Amiral Williams'ın izinli olarak Londra'da olduğu dönemde, Salih Hulusi Paşa bir komisyon kurdu. Komisyonun, 16 Ekim'de nazıra sunduğu raporda, *“Bir savaş halinde komutayı eline almak üzere tam yetkili ve bağımsız bir Osmanlı amiralinin hemen şimdiden komutanlığa atanarak görevi alması”* görüşünde olduğunu bildirdi. Bu sırada kabinede değişiklikler olmuştu. 24 Ekim'de Salih Hulusi Paşa nezaretten ayrılmış, 14 Kasım 1909'da tasfiyesinde I. Feriklik'ten Albaylığa indirilen Mahmut Muhtar Bey Bahriye Nazırı olmuştu. Komisyon raporu üzerine kararı o verdi. Padişah yaverlerinden Albay Tahir Bey 2 Ocak 1911'de Donanma Komutan Vekili olarak atandı. Bu atamayı işlem döneminde öğrenen Williams Paşa, Bahriye Nezareti'ne bir yazı yazarak, kendi bilgisi olmaksızın donanma komutanlığına bir Türk subayı atandığını haber aldığını, haber doğru ise Bahriye'nin düzeni hakkındaki kararını tamamen vermiş olması itibariyle kendisine bir iş kalmadığını bildirdi. Kendisinin karada oldukça Bahriye Fen Müşaviri, denizde donanmanın komutanı olması nedeniyle anlaşma süresi sona erinceye kadar komutanlıkta bırakılmasını istedi. Bahriye Nezareti, amiralin bu başvurusuna karşılık 29 Ocak 1911'de sadarete yazdığı bir yazıda; *“Amiral Williams'ın kesinlikle geri dönmesi gerekiyorsa, Bahriye Fen Müşaviri ve Talim ve Manevra Direktörü sıfatından başka bir hak ve yetkisi bulunmadığı ve doğrudan Bahriye nazırının emri altında olarak kendisine tebliğ edilecek talimat dairesinde hareket etmesi gerektiğinin kendisine anlatılmasını ve bu konuda Londra elçiliğine aracı olmasını emretti.”* Sadrazam 3 Şubat 1911 tarihli cevap yazısında, Williams Paşa'nın komutanlık sıfatına haiz olmadığı ve filo komutanının değiştirilmesine itiraza hak ve yetki bulunmadığı açık olmakla beraber kendisini istifaya davet niteliğinde bir davranışın İngiltere tarafından hoş karşılanmayacağından bundan kaçınılması gerektiğini bildirdi. Amiral Williams, bu sırada durumu anlamış ve Londra'dan istifa mektubunu göndermişti.¹⁰⁶

1911 yılında Williams ve Türk Bahriyesi arasındaki zayıf ilişkiler bahriye misyonunun yakın geleceği hakkında spekülasyona yol açıyordu. 26 Ocak'ta Berliner Morgenpost bildirdi: ‘Buradaki Osmanlı Büyükelçiliği Amiral Williams'ın yerine tanınmış kıdemli bir donanma subayının hizmetini sağlamak için Alman Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'yla görüşüyor. Haber

¹⁰⁵ Chris B. Rooney, “İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi”, s.79.

¹⁰⁶ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.174.

daha çok asılsız spekülasyon olarak görüldü ve diğer bir Alman gazetesi Lokal-Anzeiger tarafından yalanlandı. Bu esnada Osmanlı'nın Amiral Gamble'ın dönüşü için başvurmaya niyetlendiği belli oldu. Yine de bu tarz spekülasyon, İngiliz Dışişleri'nde Osmanlı'daki değerli avantajını kaybedebileceği korkusunu uyandırdı ve döneminin son aylarında Williams ile Bahriye Nezareti arasındaki ilişkilerin düzelmesine hiç katkı yapmadı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın ilgilendiği kadarıyla, Williams kendi zorlukları ve aslında bunların Osmanlı'daki İngiliz konumuna etkisinden dolayı kabahati biraz kendisinde bulmalıydı. Williams uzun dönemler İstanbul'dan uzak kaldı ve Lowther bildirdi: 'Bahriye yöneticileri onun burada olup olmamasına aldırmıyor görünüyorlar.' Grey durumdan çok endişeliydi ve 1911 baharı ve yazı boyunca Grey, Lowther ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arasında Williams'tan görevinden istifa etmesinin istenip istenmemesi hususunda süregelen tartışma vardı. Sadece Türklerin Williams'ın yerine bir İngiliz amiral getirmeyebilecekleri korkusu Grey'i bu yöndeki eylemden alıkoydu. Yine de Eylül ayında Dışişleri Bakanı kararlıydı: 'Amiral Williams hakkında bir şey yapılmalı, işini ihmal etmesi bize artan zarar veriyor olmalı.' Ancak Williams ev sahipleriyle bir anlaşmaya vardığına inandı ve 'Bahriye Nazırı ile asla anlaşamadığını ileri sürdü'. Williams böylece Nisan 1912'ye kadar kendi döneminin sona erişini görebildi.¹⁰⁷

Williams Paşa, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na son raporunda Osmanlı donanması ile ilgili karşılaştığı özel zorlukların başka emaresini verdi. Genelde hevesli genç subayları İngilizlere iyi eğitilmiş bulmasına rağmen, onlar girişim eksikliği çekmekteydi: 'Hiçbir Türk subay hiçbir sorumluluk almayacaktı. Bütün sorumluluğun Bahriye nazırına ait olduğunu kabul ediyorlar.' Gerçekten Türk denizcilerinin % 95'inin okuma yazması yoktu ve bu teknik işlerin yapılması için adamları eğitmede ilave güçlüğü yol açmaktaydı. Ayrıca Williams 16,000 tonun yeterli olduğunu düşündüğü halde, Osmanlı'nın 20,000 tonun üzerinde savaş gemileri sipariş etme kararlılığı bakanla siyasi anlaşmazlıklara sebep oldu. Yunanistan'la donanma yarışında Türkler yüksek prestijli gemiler istedi ve diğer ülkeler yardım etmek için can atmaktaydı. 'Diğer bütün hususlara üstün geldiği' görülen ticari rekabet Williams'ın objektif gayretlerine engel oldu. Hatta İngiliz Hükümeti 'İngiliz üreticilerini o denli güçlü temsil etti ki' Amiral kabullenmek zorunda bırakıldı. Ayrılma zamanı geldiğinde, Williams ev sahiplerinden büyük övgü aldı; ancak Gamble'ın yapmış olduğu gibi kendisini Türklere sevdirmemişti. Bu, yabancı entrikalar, kısıtlanmış konumu ve Osmanlı donanmasının kültürü ile yüzleştiğindeki zorluklarla

---

¹⁰⁷ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.80.

birleştğinde; ayrıldığı zaman Türk donanmasının yeniden düzenlenmesinde misyonun çok az ilerlediğini göstermekteydi.¹⁰⁸

Amiral Williams, 3 Şubat 1911 tarihinde istifa etmişti. Görevden ayrılmasından sonra Osmanlı-İtalyan (Trablusgarp) Savaşı'nın başlaması ile bir süre bahriyede yabancı amiral görevlendirilmesi düşünülmemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun donanmasını güçlendirme azmi St. Petersburg'da büyük huzursuzluğa neden oldu ve Ruslar İngiltere'nin Osmanlı'ya bu yönden yardımına çok olumsuz baktılar. 1911 yazının sonlarında mesele İngiliz ve Rus hükümetleri arasında doğrudan doğruya tartışıldı. 'Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki deniz gücü dengesinin Türk filosundaki bir artışla değiştirilmesini arzu etmediği' ve 'Karadeniz'deki üstünlüğünü devam ettirmeyi son derece önemli kabul ettiği, bunu başarmak için gereken bütün fedakârlıkları yapacağı' Grey'e hatırlatıldı. Osmanlı'nın donanma takviyesine 'gereksiz bir meydan okuma' olarak bakılmalıydı ve İzvolsky ayrıca 'Genç Osmanlı Donanması'nın İngiliz Amiraller tarafından düzenlenmesinin Rusya'da olumsuz bir etki bırakacağı konusunda' uyardı. Ruslar Türk donanmasının kuvvetlenmesinin boğazlarla ilgili sorununu kötüleştirdiğini fark etti. Rusya'nın savaş gemilerinin Karadeniz'e serbest giriş ve çıkışları Boğazlar kararıyla kısıtlanmıştı. Hâlbuki Osmanlı donanması yalnız imkânları nedeniyle kısıtlanmaktaydı. Eğer bu imkanlar genişlerse, Türkiye Karadeniz'deki güç dengesinde açıkça avantajlı olacaktı. Çünkü Rusya ile bir çatışma halinde sadece Osmanlı Karadeniz donanmalarını başka gemilerle güçlendirebilirdi. Oysa Rusya yapamazdı. İngilizler Rusların kaygılarını çok ciddi olarak karşıladılar. Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfuz gerçekten çok önemli olsa da Rusya ile yapılan 1907 Antlaşması da öyleydi ve bu nedenle İngiliz Dışişleri Rus korkularını yatıştırmak için çok istekliydi. İzvolsky itiraz ettiğinde misyonlar Osmanlı'da yaklaşık iki yıldır faaliyetteydi. Bununla birlikte O'Bierne'nin raporlarına tepki olarak, Mallet 'yeni ve önemli faktörleri, yani Osmanlı donanmasının İngiltere ile aktif işbirliği içinde yenilenmesinin Rus kanaati üzerine etkisini' belirtti. Ancak Boğazlar meselesi hakkında İngiltere az şey teklif edebilirdi. 1908 yılında Grey, 'diğer dış devletleri haksız bir konuma koymadan, Boğazların Rusya ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer devletlere uygun olacak şartlarla', açılmasının koşullu kabulünü önermişti. İngilizler 1911 yılında da bu ilkenin arkasındaydı, ancak teklifin şartları bile mesele üzerinde bir Büyük Devlet uzlaşması sağlanmasının ne kadar güç olduğunu göstermektedir.

İngilizler Rusya'ya bir karşılık teklif edemediklerinden, St. Petersburg'u İngiliz deniz misyonlarının haklı olduğu konusunda ikna etmek zorundaydılar. İngiliz savunması iki

---

¹⁰⁸ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.81.

yönlüydü. İlk olarak Türk donanmasının Rus güvenliğine gerçekçi bir tehdit oluşturmadığını ileri sürdüler. Osmanlı'nın amacı gerçekten Yunan deniz gücüyle boy ölçüşmekti ve Bab-ı Ali Rusları düşmanlaştırmaya ilgi duymuyordu. 1911 yılında Osmanlı donanması hala o kadar zayıftı ki hiçbir güce karşı saldırı tehdidi oluşturamıyordu. Nicolson diyordu ki: 'Şu anda Osmanlı ne sefer yapacak ve savaştacak subaylara, ne de Almanlardan satın aldıkları gemileri donatacak mürettebata sahipler. Bir süre için de sahip olmaları olası değildir.' Osmanlı Dışişleri Bakanı Asım Bey'in görüşüne göre, eğer Osmanlı Rusya'yı bir donanma yarışına sokmaya çalışsa bile, daha büyük zenginliğinden ötürü Rusya kazanacaktı. Ancak en azından Osmanlı dretnotlara sahip olursa, Boğaziçi'ni Rus saldırısına karşı garanti altına alabilirdi. 1913 senesinin sonuna kadar bile Rusya'ya karşı bir Türk donanma tehdidi İngiltere tarafından 'şimdilik çok uzak bir ihtimal olarak kabul edildi.' Bununla birlikte nispi kuvvet değişken bir faktördü ve kaçınılmaz olarak, muhtemelen Rusya'nın aleyhine değişecekti. Bu görüş tek başına İngiltere'nin Türkiye'ye donanmasını teçhiz etmek için yardım etmesi konusunda St. Petersburg'u tatmin etmeyecekti.¹⁰⁹

İngiliz Hükümeti'nin misyonları gönderme kararını savunduğu ikinci görüşü İngiltere'nin Rusya için ehveni şer olmasıydı. İngiliz Dışişleri'ne göre tercih basitti: 'Eğer bir İngiliz amiral donanmayı düzenlemezse, bir Alman amiral çağrılacak ve işleri daha hızlı yürütecektir' ve 'Alman etkisi çoktan ordu da olduğu gibi hızla Osmanlı donanmasında da üstün hale gelecekti.' En azından Rusya için Osmanlı'nın müttefikleriyle işbirliği yapması bir Üçlü İttifak devletiyle yapmasından daha iyi olacaktı. Ayrıca: Osmanlı'ya yardım etsek de etmesek de bir donanmaya sahip olmayı istiyor, İngiltere'nin yardım eden devlet olması avantajlı olacaktır ve Osmanlı filosu, Osmanlı ordusu gibi Almanlaştırılmamalıdır. İngilizlerin Osmanlı'ya yaptığı yardımı sevmediler fakat bunu acı da olsa kabullenmek zorundaydılar. Üçlü İtilaf St. Petersburg için de önemliydi ve gerçekte Rus güvenliği için tehditlerin en küçüğü olarak kalan husus üzerine onu tehlikeye atmaya değmezdi. Sonuç olarak Rus protestoları 1911 yılı sonunda kayboldu ve Ruslar Türk donanmasının genişlemesine İngiliz yardımını güvenliklerine doğrudan ve yakın bir tehdit olarak bir daha asla konuşmadılar. 1911 diplomatik olarak oldukça sessiz bir yıldır ve meselenin bu zamanda önem kazanması belki de şaşırtıcı değildir. 1911'den 1912'ye kadar daha büyük uluslararası öneme sahip meseleler Doğu Akdeniz'de ortaya çıktı ve bunların bazıları Osmanlı Bahriye Misyonları'nın konumu üzerinde etkili olacaktı.¹¹⁰ Nitekim bir yıl sonra Bahriye Nezareti 3 Şubat 1912'de hükümete yazdığı bir

¹⁰⁹ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.82.

¹¹⁰ Chris B. Rooney, "İngiliz Deniz Misyonlarının Önemi", s.83.

yazı ile Amiral Gamble'ın tekrar Osmanlı bahriyesi hizmetine alınması için gerekli teşebbüsünün yapılmasını arz etmişti. Londra Büyükelçiliği aracılığıyla kendisine ulaştırılan bu öneriye karşı Amiral Gamble, sadrazama hitaben yazdığı mektupta, özel nedenler sürüp özür dileyerek bu çağrıyla kabul etmemiştir. İngiltere Hükümeti bu kez Osmanlı deniz kuvvetlerine Üçüncü Danışman Heyeti Başkanı olarak Arthur Henry Limpus' u yollamıştır.¹¹¹

2.3.Sir Arthur Henry Limpus ve Bahriye Nezareti'nde Göreve Başlaması

Amiral Limpus, 7 Haziran 1863 yılında İngiltere'de doğmuştur. 1 Ocak 1898'de komutanlığa terfi eden Limpus, Eylül 1899'da Kaptan Percy Scott komutasında hizmete girdiğinde korumalı kruvazör HMS Terrible'a atandı. Geminin Çin İstasyonu'nda hizmet vermesi planlanıyordu ancak II.Boer Savaşı'nın patlak vermesinin ardından Güney Afrika'da gecikme yaşandı. Limpus, Colenso (Aralık 1899) ve Spion Kop (Ocak 1900) savaşlarına ve 28 Şubat 1900'de Ladysmith yardım gücüne eşlik eden bir deniz tugayına bağlandı. Güney Afrika'daki hizmetleri nedeniyle 2 Mayıs 1900'de özel olarak yüzbaşı rütbesine terfi etti. Limpus, Mart 1901'de HMS Gibraltar kruvazörünün komutan subayı oldu. Kruvazör, Ümit Burnu ve Afrika'nın Batı Kıyısı İstasyonu Başkomutanı olan Tümamiral Sir Arthur Moore'un amiral gemisi olarak hizmet etti ve böylece Güney Afrika'daki İkinci Boer Savaşı'nın kapanış evrelerinde yer aldı. Haziran 1902'de savaşın sona ermesinin ardından Cebelitarık, Afrika'nın doğu kıyısını gezdi ve Temmuz 1902'de sultanın ölümü ve oğlunun tahta çıkması sonrasında bir güç gösterisi için yedi Kraliyet Donanması gemisiyle Zanzibar'ı ve Ağustos'ta Kenya'yı ziyaret etti. Limpus, Temmuz 1905'te Mühimmat Komitesi'nin Deniz Kuvvetleri Üyesi ve Ekim 1907'de HMS Albion zırhlısının komutan subayı olarak atandı. 23 Ocak 1909'da tümamiralliğe terfi etti.¹¹²

İngiliz Bahriye Nezareti, Gamble'ın yerine Osmanlı Hükümeti'nde görevlendirilmesi için Amiral Arthur Henry Limpus'la görüşmelere başlamıştı. Nitekim 14 Mart 1912'de İstanbul'daki Amiral Williams'ın ekibinde sekreter olarak görev yapan Durman'ın Limpus'a yazdığı mektup, Limpus'un bu teklifi olumlu karşıladığı ve ekibini teşkil etmek için hazırlıklara başladığını gösteriyordu. 22 Mart 1912'de resmî teklif, İngiltere Bahriye Nazırı Winston Churchill tarafından Limpus'a iletildi. Limpus, aynı gün yazdığı cevapta Osmanlı Hükümeti'nde bahriye danışmanı olarak görevlendirmekten onur duyacağını belirtiyordu. İngiliz Bahriyesinin seçimi, Osmanlı Hükümeti'ne 11 Mart 1912'de bildirildi. Londra Sefiri

¹¹¹ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, *Yabancı Danışmanlar*, s.136.

¹¹² *Times*, No.36875, 17 Eylül 1902.

Tevfik Paşa, Bahriye Nezareti'ni durum hususunda bilgilendirdiği mektubunda İngiliz Hükümeti'nin bu seçiminin reddinin uygun olmayacağını kaydetmişti. Amiral Limpus'un selefi Gamble Paşa gibi ötekileştirilmemesi, kendisine iyi davranılması ve vazifesini yaparken tam yetki verilmesi hususunda uyarılarda bulunmuş ve Yunanistan Donanması'nı örnek göstererek Yunan filusunun ıslahı ile görevli İngiliz amirale (Amiral Tufnell) tam yetki verildiğine işaret etmiştir.¹¹³

Londra Sefareti'nin 13 Mart 1912 tarihli yazısına Bahriye Nezareti tarafından olumlu cevap verilmiş ve Amiral Limpus'un Osmanlı donanmasında görevlendirilmesine ilişkin mukavelenamenin Bahriye Birinci Dairesi tarafından Türkçe ve Fransızca olarak hazırlanan taslağı Limpus'a sunulmak üzere Londra'ya gönderilmiştir.16 Mukavelename taslağı, 1912 Nisan ayının ilk günlerinde Limpus'a ulaştırılmıştır. Hem Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde hem de İngiliz Ulusal Denizcilik Müzesi Caird Arşivi'nde muhafaza edilen Limpus'a ait 16 maddeden oluşan evrakta dikkat çeken maddeler aşağıda belirtilmiştir:

“Madde 1. Amiral, Osmanlı donanmasının yükselişi için donanmada, merkezde ve mekteplerde gerekli olan bahri ve fenni ilerlemeleri meydana getirmek vazifesiyle mükellef olup donanma kumandanı ve fen müşaviridir.

Madde 2. Amiral, çeşitli dallarda uzmanlaşmış dört subay ve bir sekreterden oluşmak üzere heyetini kendisi tayin edecektir. Bu subaylar, donanmada seyir halinde ve donanmanın gerek ikameti ve gerek tamir dönemi müddetince uzmanlık alanlarına dair kurslarda eğitim verecekleri gibi Bahriye Nezareti'nin emriyle poligon, istasyon ve mensup oldukları daire ve şubelerde görevlerini yerine getireceklerdir.

Madde 3. Amiral ile uzman subaylar Osmanlı Devleti hizmetinde buldukları müddetçe Osmanlı subayı gibi bahriye nazırının emri altında bulunurlar ve rütbelerine mahsus Osmanlı üniforması giyerler.

Madde 15. Osmanlı Devleti ile herhangi bir hükümet arasında savaş vuku bulduğu zaman taraflardan biri arzu ederse kontrat feshedilebilir. Gerek bu suretle mukavelename feshedildiğinde ve gerek Amiral ve heyetinin İngiltere Hükümeti tarafından her ne sebeple olursa olsun Osmanlı Hükümeti'ndeki görevlerini terk etmeleri emredildiğinde görevi terk ettikleri müddete kadar maaşları ödenir.

---

¹¹³ BOA, HR, İD. No. 1829-58,2-3, 11 Mart 1912.

Madde 16. Amiral ve heyeti Padişah'a ve Osmanlı Devleti'ne sadakatle hizmet edeceğini; memleketin kanunlarına itaat edeceğini; memur bulunduğu vazifeyi başarılı ile yerine getirmek için her türlü çabayı göstereceğini ve Hükümete ait sırları ifşa etmeyeceğini taahhüt ve yemin eder."¹¹⁴

Amiral Limpus Paşa, 30 Nisan 1912'de Osmanlı Hükümeti ile sözleşme imzaladı. Amiral Limpus Paşa, 3 Mayıs 1912 tarihinde kendi çalışma heyeti ile görevine başlamıştı. Amiral Limpus, heyetinde kurmayı olarak Alan E.Stack (Özel Sekreter), seyir uzmanı Arthur L. Ashby, Frank Elliot (Top), Guy W. Halifax (Torpido Uzmanı), Gerald Moore ve Page'ı (Makine Uzmanı) görevlendirmişti.¹¹⁵

2.3.1.İslahat Çalışmaları

Limpus Paşa göreve başladıktan sonra Trablusgarb Savaşı ve ardından da Balkan Savaşları başlamış; siyasî cinayetler, hükümet baskınları gibi meselelerle birlikte Osmanlı Devleti iç ve dış karışıklıkların arasında kalmıştı. Bunun yanında Osmanlı Bahriye nazırlarının İngiliz danışmanlarla çalışmak istememesi ve Alman donanma heyetinin Osmanlı Devleti'nde etkinliğinin artması da Limpus Paşa'nın görev alanlarını zorlaştırmıştı.¹¹⁶

1912 yılı Mayıs ayında Osmanlı donanmasında göreve başlayan Amiral Limpus'un 11 Mayıs'ta İngiltere Bahriye Nazırı Winston Churchill'e gönderdiği mektup, Osmanlı bahriyesinin içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir: *"Bana zor bir görev verdiniz lakin hiç şüphe yok ki yapılabilecek bir şeyler de mevcut. Bana öyle geliyor ki, ilk adım danışmanlık yapmaya geldiğim kişilerin güvenini kazanmak olmalı. Buradaki ortamım tek kelimeyle gülünç. Tersaneyi bir görseniz! Bahriye bütçesinin giriş faslını bir okuyabilirsiniz! Bahriye binasının girişini bir görebilseniz! Meşrutiyet'in ilanından beri biz şimdi sanırım onuncu Bahriye Nazırı ile birlikteyiz. Nazır, burada olduğu için memnunum ancak üzülerek söylemeliyim ki savaş bittikten sonra görevine devam etmesi pek mümkün görünmüyor. İzlenimim şu ki burayı idare etmenin yolu tüm yıkıntıları bir araya getirip fark edilmelerini sağlamak olacaktır."* Düşüncelerini Bahriye Nazırı Hurşid Paşa ile de paylaşmak amacıyla 14 Mayıs 1912'de bir rapor sunmuştur. Amirale göre; var olan en büyük sorun karar mekanizmasının başı konumundaki nazırların sık sık değiştirilmesiydi. Yeni atanan

¹¹⁴ Dilara Dal, "Stratejik İş Birliği ve Askerî Danışmanlık Kapsamında Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu (1912-1914)", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.17, S.38, 2021, s.448-449.

¹¹⁵ Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.175.

¹¹⁶ Rasim Koç, "Osmanlı Donanmasında Modernleşme Hareketlerine Bir Örnek: Amiral Arthur Limpus Raporu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.CXXVIII, S.253, 2021, s.354.

görevlilerin, Nezaretin işleyişini kavramakla geçirdikleri dönem büyük zaman kaybına yol açıyordu. Nasıl bir bahri güce sahip olunması gerektiği konusu netliğe kavuşturulmamıştı ve inşası İngiltere’de devam eden savaş gemisinin (Reşadiye) 1913 yılı Ağustos ayında hazır olması bekleniyordu. Bu nedenle bu gemi için acilen tamir ve bakım tesislerinin hazır edilmesi ve geminin mürettebatını oluşturacak subayların ve buhar makinesi için de mühendislerin yetiştirilmesi gerekiyordu.¹¹⁷

Limpus Paşa danışmanlığı döneminde bir dizi çalışma gerçekleştirilmişti. Öncelikle Osmanlı kıyıları için kapsamlı bir seyir haritası yaptırmıştı. Daha sonra Bahriye nazırı donanmanın durumunu öğrenmek için Limpus Paşa’dan bir rapor talep etmişti. Limpus Paşa’ya göre; Osmanlı donanmasının bir savaş planı ve karaya asker çıkarma konusunda hazırlığı yoktu. Bilgisizlik, plansızlık ve öngörüsüzlükler devletin savaşa hazır olmadığını göstermişti. Trablusgarb, Balkan Savaşları ve yaklaşan Birinci Dünya Savaşı’nın neticesinde Limpus’un donanmada yaptığı tatbikatlara bakıldığında sadrazamlara sunduğu raporlara göre; Osmanlı donanması takdire şayan bir durumda değildi. Donanmanın bünyesinde tecrübeli subaylar kalmamıştı. Osmanlı donanmasının 1880-1903 yılları arasında yaşadığı düşüş, tecrübeli subayları neredeyse yok etmiş, donanmanın acilen bakıma ihtiyacı olduğu gibi cephane, kömür, yedek parça ve materyal ihtiyacı da oldukça fazlaydı. Limpus’a göre bu eksiklerin tamamlanması için donanmanın bağlanması ve her türlü bakımının yapılması gerekmektedir. Limpus Paşa bu ve bunun gibi donanmayı iyileştirme ve geliştirme çabası ile birçok rapor yayımlamıştı.¹¹⁸

---

¹¹⁷ Dilara Dal, “Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu”, s.457.

¹¹⁸ “29 Eylül 1914 yılında 263 kişilik Alman deniz birliği İstanbul’a ayak basarken, İngiliz deniz heyeti de Limpus başkanlığında İstanbul’dan ayrılmak üzere hazırlıklarını tamamlamakla meşguldü. Amiral, heyetiyle birlikte 30 Eylül sabahı İstanbul’dan hareket edecek bir gemiyle Çanakkale Boğazı dışında kendisini bekleyen bir İngiliz savaş gemisine binmek suretiyle Türkiye’den ayrılmayı planlamıştı. 29 Eylül akşamı İngiliz deniz heyetinin bütün eşyaları gemiye yüklendi. Limpus’un İstanbul’daki son gecesinde beklenmedik bir gelişme yaşandı. Gecenin karanlığında acı bir şekilde kapısı çalındı. Kapıyı açan amiralin karşısında özel bir misafir belirmişti. Bu beklenmedik misafir “şimdi söyleyeceklerim bu mesajı iletmemi isteyen kişiye aittir.” diyerek söze başlamıştır: “Amiral, yarın sabah bineceğiniz buharlı gemi güvenli olmayabilir. Binmeseniz daha iyi olur. Bu mesajımı da siyasi olarak değerlendirmeyin. Sadece bir beyefendiden bir beyefendiye gönderilen bir not olarak değerlendirin.” Mesajı gönderen kişi Osmanlı Devleti’nin başkomutan vekili Enver Paşa’dır. Limpus’a iletilen haberin Cemal Paşa tarafından gönderilme ihtimali yüksektir. Limpus ve heyeti bu önemli ikazı dikkate alarak gemiye binmemiştir. Saatinde hareket eden Meriç yolcu gemisi 1 Ekim 1914’te Çanakkale açıklarında bir patlama sonucunda ağır yara almıştır. Kazayla ilgili resmî açıklama şöyledir: “Meriç vapuru Gelibolu açıklarında boğaza yeni döşenmiş mayınlardan birine çarparak ağır hasar almıştır.” Enver Paşa Limpus ve İngiliz deniz heyetinin hayatını kurtarmıştır. Suikastın İstanbul’daki Alman istihbaratı ve bazı ittihatçılarla birlikte planlandığı iddia edilmiştir. Dönemin siyasi atmosferi dikkate alındığında böylesi bir kriz Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında çıkacağı kaçınılmaz gibi duran savaşı erkene almaya yönelik bir Alman girişimi gibi görünmektedir. Limpus bir sonraki gemiyle İstanbul’dan ayrılarak açıklarda kendisini bekleyen İngiliz savaş gemisine binmek suretiyle Türk karasularını terk etmiştir.” Rasim Koç, “Amiral Limpus Raporu”, s.355-368.

2.3.2.Limpus Paşa'nın Osmanlı'ya Sunduğu Raporlar

Limpus Paşa, 19 Mayıs 1912 tarihli raporunda kara ve deniz kuvvetlerinin iş birliğinin önemine dikkat çekmişti. Bahriye ve ordunun iş birliğinin devamlılığını sağlamak açısından bahriyeden seçilecek subayların Harbiye Mektebi'nin derslerine ve Harbiyeli subayların da Bahriye Mektebi'ndeki belirli derslere alınması faydalı olacaktı. Bu iki harp okulunun birleşik tatbikat yapmaları ve Bahriye Mektebi programına strateji, taktik, uluslararası hukuk, ekonomi ve askerî tarih derslerinin eklenmesi gerekiyordu.¹¹⁹

27 Mayıs'ta korvet kumandanı mühendis G. Moore ile iletişime geçen Amiral Limpus, onun da ekibine dâhil olması için İngiliz Bahriyesinden gerekli izin alındığını kaydetmiş ve başlıca görevinin filodaki subay ve askerlerin eğitimi olduğunu kaydetmiştir. Böylelikle İngiliz ıslah heyetini oluşturan subayların sayısı 5'e yükselmiştir. Ertesi gün de Londra Sefaretini anlaşmanın imzalandığı hususunda bilgilendirmiş ve ekibinden Korvet Kumandanı Hallifax Bey'in 18 Mayıs'ta İstanbul'a vardığını; Fırkateyn Kumandanı Asby Bey'in 3 Haziran'da ve Korvet Kumandanı Elliot Bey'in 1 Haziran'da İstanbul'da olacağını belirtmiştir. Limpus, Osmanlı Hükümeti üzerinde İngiliz etkisinin artmasını istiyordu. Bu durum donanmanın reorganizasyonu için geliştireceği projelerin de uygulamasını kolaylaştıracaktı ancak görevinin ilk döneminde bu açıdan en temel zorluğun bütçe sıkıntıları olduğu görülmektedir. Bu durum, 9 Haziran 1912'de Bahriye Nazırı Churchill'e gönderdiği mektuba da yansımıştır: “Buraya geldiğim günden beri güvenlerini kazanmaya başladığımı hissediyorum. Bana yavaş yavaş da olsa daha fazla icra yetkisi veriliyor. Önümüzdeki üç veya dört sene zarfında yardıma olan ihtiyaçları devam edecek ve sahip olunan bütçe kayda değer bir zorluk. Bu sorunla yakın zamanda yüzleşecekler ve kanımca kendileri için para toplayacaklar. Muhakkak ki biri onlara finansal açıdan yardım edecek, mühim olan ise bunu kimin yapacağı ve açık ki bu yardım bir şey beklenerek yapılacak. Buradaki ortam hala gülünç lakin insanlar bu zengin ama gelişmemiş ülkenin kalkınması ve mevcut bozulmaların düzeltilmesi adına bir amaç ve kararlılığa sahip görünüyorlar. Onlara kim yardım edecek?” Limpus Paşa, bu yardımın İngiltere tarafından yapılmasının İngiltere açısından faydalı olacağını düşünüyordu. 1 Haziran'da İstanbul'a varan ve gelmeden evvel Asby Bey ile birlikte inşa halindeki Reşadiye gemisini ziyaret eden Elliot Bey'in verdiği rapor, inşaatın yolunda gittiğini gösterirken herhangi bir gecikmenin önlenmesi adına Bahriye Nezareti'nden bir talimat gönderilmesi gerektiğine işaret etmiştir. 3 Haziran'da Asby Bey İstanbul'a varmış ve Limpus Paşa tarafından kendisine bir talimatname

---

¹¹⁹ Dilara Dal, “Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu”, s.458.

verilmiştir. Buna göre; Asby, beş kişiden oluşan İngiliz misyonunun karada ve denizdeki amiri olarak Limpus Paşa'nın yokluğunda kendisinin yerine geçerek Sekreter Stack Bey ile iş birliği içerisinde mevcut işlerin yürütülmesini sağlayacaktır. Donanma programı paralelinde Lloyds Sinyal İstasyonu'nun tesisi ve personelin eğitimi ile ilgili düzenlemelerin idaresinden sorumlu olacak ve bir Navigasyon Mektebi'nin kurulmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirecektir. Limpus, Asby Bey nezdinde tüm İngiliz heyetine hitaben kaleme aldığı bu talimatnamede dilin Türk ve İngiliz görevliler arasındaki en büyük bariyer olduğunu ancak sabır ve dikkat ile bu sorunun aşılabileceğini belirtmiş ve Türklere bir şeyler öğretmeye gelen İngilizlerin, onlardan da öğrenecek çok şey olduğunu unutmamaları gerektiğini vurgulamıştır.¹²⁰

Amiral Limpus, donanma programının boyutu hususunda bir rapor hazırlayarak Hurşid Paşa'ya sunmuştu. Bir önceki raporunda nasıl bir deniz gücüne sahip olunması gerektiği sorusunun ülkenin dış politikasına bağlı olduğunu hatırlatan Limpus, Osmanlı'nın sahip olması gereken bahri dış politikayı şu maddelerle açıklamıştır:

- Osmanlı agresif bir tutum izlemek ya da yeni bir toprak elde etmek niyetinde değildir. Ancak şu an sahip olduğu toprakları, hukuki haklarını ve çıkarlarını dışarıdan gelecek bir tecavüze karşı korumak zorundadır.
- Osmanlı donanması kesinlikle Yunan Donanmasından daha güçlü olmalıdır.
- Osmanlı donanması, uzun müddet boyunca İtalya ve Avusturya donanmaları üzerinde üstünlük kurmayı ümit edemez. Ancak donanma o kadar güçlü olmalıdır ki İtalya ve Avusturya, Akdeniz veya Kızıldeniz kıyılarına askerî birlik göndermenin tehlikesinin farkına varmalı ve Türk donanması ile karşılaşmış yene kadar bunun imkânsız olacağını düşünmelidir.
- Aynı şekilde, donanmamızın gücü, Rusya'nın Karadeniz üzerinden asker göndermesini tehlikeli hale getirecek kadar etkili olmalıdır.¹²¹

3 Haziran 1912'de heyetiyle birlikte Bahriye Mektebi'ni ziyaret ederek Bahriye Nazırı Hurşid Paşa'ya bu hususta bir rapor sunan Limpus Paşa, mektepteki günlük yaşamı tam anlamıyla gözlemleyebilmek ve bir hazırlık yapılmasına mani olmak amacıyla haber vermeden gittiğinin altını çizmiştir. Mektep hakkındaki bilgisinin 1909'da Gamble Paşa'nın verdiği rapora dayandığını belirten Amiral, mektebin şu anki vaziyetiyle 1909'daki durumuna nazaran ilerleme kaydettiğini ve Sermed Bey ile Holland Bey'in oldukça uyumlu çalıştığını sözlere

¹²⁰ Dilara Dal, "Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu", s.459.

¹²¹ Dilara Dal, "Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu", s.460.

eklemiştir. Limpus'a göre Bahriye Mektebi'nin başarısı büyük ölçüde öğrencilere aşılana ruha ve eğitime bağlıydı ve orada yapılacak reformlar, bahriye hizmetinin karakterini ve verimliliğini hayati bir şekilde etkileyecekti. Öğrenciler mektebe 13 yaş civarında alınmaktaydı ve orada dört seneden fazla kalmamaları, 17 yaşına geldiklerinde filodaki görevler hususunda sorumluluk almaya başlamaları gerekiyordu. Öğrenci bu kadar uzun süre mektepte tutulurlarsa bir subayın sahip olması gereken liderlik özellikleri, askerler üzerindeki komuta gücü ve sorumluluk gibi nitelikleri elde etmeleri çok güç olacaktı. Bu nedenle mektepte kaldıkları süre boyunca aşağıda sıralanan nitelikleri kazanmaları için büyük gayret gösterilmesi gerekiyordu:

- Allah'a, Sultan'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı güçlü bir görev duygusu.
- Her biri muharebe hizmeti için görevlendirilecek subaylar olarak yetiştiği için içselleştirmeleri zaruri olan güçlü bir minnet duygusu.
- Görevi her zaman kişisel çıkarlardan önce gözetme alışkanlığından kaynaklanan bir rekabet ve onur duygusu.

Limpus, özellikle son maddenin iyi bir subayda olması gereken en önemli nitelik olduğunu vurgulayarak bunun Bahriye Mektebi'nde de yerleştirilmesi için uygun bir ödül ve ceza sisteminin işe yarayacağı kanısındaydı. Bu sebeple belirgin yeteneğe sahip ve başarılı olan öğrencilere küçük ödüller, bazı ekstra görevler ve ayrıcalıklar verilmesi uygun olacaktı. Limpus Paşa'nın ziyaretini müteakip 13 Haziran 1912'de yayınlanan Bahriye Zabitanın Terfi-i Rütbe Nizamnamesi'ne göre o dönemde Bahriye Mektebi'nde mevcut bölümler Güverte, Çarkçılık ve İnşaiye olarak sıralanmaktaydı. Eğitim süresi dört sene olarak belirlenmişti ve bu süre sonunda yapılacak genel sınavlarda başarı gösterenler okul gemisine gönderilerek iki sene daha eğitimlerine devam ediyorlardı. İki sene sonunda tekrar sınav yapılıyor, güverte sınıfında başarılı olan subaylar mülazım-ı sani ünvanıyla bir savaş gemisinde iki sene müddetle görevlendiriyordu.¹²² Bu süre zarfında bölük idaresi, vardiyaların düzenlenmesi, filo manevraları esnasında vardiya zabıtlığı, genel talimlerde bölük kumandanlığı gibi görevleri icra etmeleri ve yeterliliklerini gösteren ve mensup oldukları geminin süvarisi tarafından verilecek olan bir tasdikname almaları gerekiyordu. Bu belgeyi alanlar yüzbaşılığa terfi ediliyordu. Çarkcı ve İnşaiye mülazımları ise Bahriye Mektebi'nde bir sene daha eğitim görüyor, sene sonunda yapılan genel imtihanda başarılı olduktan sonra diploma alarak bir sene müddetle

---

¹²² BOA, A.DVN.MKL, No.53-17, 13 Haziran 1912.

kendi dallarına göre belirlenecek fabrikalarda görevlendiriliyordu. Süre sonunda tasdikname almaya hak kazananlar yüzbaşı ünvanıyla donanmada görevlendiriliyordu.¹²³

Bahriye Nezareti, Limpus Paşa'nın 14 Eylül 1912'de hazırladığı rapora paralel olarak İngiliz Bahriyesi teşkilat yapısına benzer şekilde dört daire, üç müdüriyet, Divan-ı Harb-i Daimi, Hukuk Müşavirliği ve Sıhhiye Müfettişliği'nden oluşan yeni bir idari mekanizmaya kavuşturulmuştur. Cemal Paşa, Teşkilat Nizamnamesi'nin yürürlüğe konmasını müteakip bahriyede görevli subayların donanmada, sahil muhafaza gemilerinde ve liman reisliklerinde görevli olmak üzere üç sınıfa ayrılmasına dair bir düzenleme planladığını ifade etmiştir. Buna göre bu subaylardan donanmada görevli olup yetersiz bulunanlar sahil muhafaza gemilerine, sahil muhafaza gemilerinde görevini iyi icra edemeyenler liman reisliklerine gönderilecek ve liman reisliklerinde liyakatini ispat edemeyenler emekliye sevk edilecekti. Ancak bu düzenleme Cihan Harbi'nin patlak vermesi nedeniyle hayata geçirilememiştir.¹²⁴

3 Ekim 1912'de Limpus'un donanmanın ıslahı hususunda Bahriye Nazırı'na sunduğu bir diğer rapor; 2 Kasım 1912'de Harbiye Nezareti'ne takdim edilmiştir. Beş aylık hizmet dönemi boyunca filoyu henüz göremese de Osmanlı bahriyesini oluşturan diğer birimlerde incelemelerde bulunmuş ve mevcut bütçeye göre alınması gereken tedbirleri birer birer izah etmiştir. *“Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu toprakların genişliği ve uzun sahil şeridi itibarıyla güçlü bir donanmaya sahip olmaksızın çıkarlarını koruyamayacağına altını çizen Limpus, barış zamanı gerek liman ve sahillerin gerekse deniz ticaretinin güvenliğinin ancak güçlü bir donanma ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Savaş zamanında ise kara kuvvetlerinin güvenli bir biçimde sevkiyatı, düşman donanmalarının asker sevkiyatının önlenmesi ve düşman donanması ile girişilecek deniz muharebeleri için güçlü bir filoya ihtiyaç vardır.”* Raporunun ikinci kısmını deniz askerlerinin alımı ve talimleri hususunda yapılacak düzenlemelere ayıran Limpus Paşa, bahriyeye alınacak kişilerin askerlik hizmetlerini bahriyede icra etmek isteyenler arasından seçilmesini ve bunların talimleri için hususi bir mektebin tesis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Amiral ayrıca kömür, yağ, elbise ve erzak depoları da dâhil olmak üzere donanma için gerekli olan her türlü levazımın satın alınması, muhafazası ve dağıtımdan sorumlu olan birimin yeniden ve tamamıyla revize edilmesi ve buna nezaret etmek üzere bir muavinin görevlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Büyük savaş gemilerinin tamir ve bakımı için bir havuz inşasının aciliyetine dikkat çekmiş ve bunun kuru ya da yüzer havuz mu olacağını

¹²³ Dilara Dal, “Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu”, s.461-462.

¹²⁴ Cemal Paşa, Hatıralar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s.11

süratle karara bağlanması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu tedbirler haricinde ikinci derecede önemi haiz meseleleri de torpido istasyonu tesisi, Haliç Tersanesi'nde kalabalık teşkil eden eski gemi ve köhne levazımın satışıdır. Trablusgarp Savaşı'ndan sonra İngiltere'ye gönderilecek otuz adet subaya verilecek eğitim, Reşadiye gemisinin mühimmatı, donanma, havuzlar ve tersanenin tamir masrafları için talep edilen ek bütçe olarak sıralamıştır.¹²⁵

Subayların eğitimi için çeşitli dallarda kurslar tertip edilmesi amacıyla Limpus Paşa tarafından hazırlanan Zabitan-ı Bahriyenin Umumi Kurslarına Mahsus Nizamname 25 Eylül 1913'te Sadaret'e takdim edilmiş ve 1 Ekim 1913'te onaylanmıştır.¹²⁶

2.3.3.Limpus Paşa'nın Görev Süresi ve Osmanlı'dan Ayrılışı

14 Aralık 1913'te Bahriye Nezareti'nden Sadaret'e bir yazı gönderilerek Amiral Limpus ve heyetini oluşturan subaylara hizmetlerindeki gayret ve yararlılıklarından ötürü nişan verilmesi teklif edilmiş; 17 Aralık 1913'te yayınlanan irade ile Umur-ı Bahriye Müşaviri Amiral Limpus Paşa'ya birinci rütbeden Mecidiye Nişanı; Fabrikalar Müdürü Kalyon Çarhcısı Blake Bey, Umur-ı Bahriye Müşavirliği Erkan-ı Harbiye Reisi Firkateyn Kaptanı Asby Bey ve Sivil Mühendis Macfarlane Bey'e üçüncü rütbeden Osmaniye nişanı; Umur-ı Bahriye Müşaviri Kâtibi Stack Bey, Korvet Kaptanı Hallifax Bey ve Korvet Çarhcısı Moore Bey'e üçüncü rütbeden Mecidiye Nişanı; Korvet Kaptanı Elliot Bey ve Fabrikalar Müdürü Muavini Page Bey'e dördüncü rütbeden Osmaniye nişanı verilmesine karar verilmiştir.¹²⁷

Limpus Paşa'nın donanmayı geliştirmek için raporlar yayımlaması Osmanlı donanmasının istenilen seviyeye ulaştırmamıştır. Osmanlı Devleti'nde çok sık sadrazam değişikliğinin olması, yaklaşan Dünya Savaşı, birtakım eksiklikler, yetersizlikler ve mali durum Limpus'un görevini yapmasını zorlaştırmıştı. Donanmanın eksikleri için İngiltere Hükümeti'nden talepleri de İngiltere Dışişleri tarafından sıcak karşılanmamıştı. 30 Nisan 1914'te görev süresi sona erecek olan Limpus Paşa'nın kontrat müddeti 9 Nisan 1914 tarihinde yayınlanan irade ile 30 Nisan 1915'e kadar bir sene daha uzatılmıştır. Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Limpus Paşa'ya gönderdiği yazı ile Limpus'un hizmet dönemi boyunca gösterdiği başarı ve gayretten dolayı Bahriye Dairesi'nin minnettarlığını ifade etmiş ve görev süresinin uzatılması hususundaki memnuniyetini dile getirmiştir. Cemal Paşa, 21 Nisan 1914'de Londra Sefareti'ne bir mektup göndererek Limpus Paşa'nın heyetindeki beş İngiliz subayın

¹²⁵ BOA, A.MKT.MHM, No.742-15, 2 Kasım 1912.

¹²⁶ Dilara Dal, "Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu", s.464.

¹²⁷ Dilara Dal, "Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu", s.473.

kontratlarının yenilendiğini bildirmiş; 2 Mayıs 1914'te İngiltere Hariciye Nezareti Osmanlı Hükümeti'ne İngiliz subayların Osmanlı donanması hizmetindeki görevlerine devam etmeleri yönünde gerekli olan iznin verildiğini beyan etmiştir.¹²⁸ 27 Mayıs 1914'te ise Bahriye Nezareti, Limpus Paşa ile yapılan kontratın altıncı maddesine atıf yaparak Limpus ve ekibinin Osmanlı donanmasındaki başarılı hizmet dönemleri dikkate alınarak maaşlarında artış yapılmaksızın rütbelerinin birer derece terfi ettirilmesini önermiştir. 28 Mayıs 1914'te yayınlanan bir irade ile Amiral Limpus Paşa'nın rütbesi ferik amiralliğe, Asby Bey'in rütbesi kalyon kaptanlığına, Elliot Bey ve Hallifax Bey'in rütbesi firkateyn kaptanlığına, Moore Bey'in rütbesi firkateyn çarhcılığına ve korvet kâtabi Stack Bey'in rütbesi firkateyn kâtipliğine yükseltilmiştir.¹²⁹

Osmanlı Devleti üzerinde gittikçe artmaya başlayan Alman yanlısı tutumlar özellikle Cemal Paşa'nın ölümü ile birlikte donanmada Alman etkisini arttırmaya başlamıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte de Osmanlı donanmasının birinci komutanlığına Alman Amiral Souchon getirilmişti. Tüm bunlar sonucunda artık İngilizlerin donanmada bir etkinliğinin kalmadığını gören Amiral Limpus Paşa ve heyeti, görev süresinin dolmasını beklemeden İstanbul'dan ayrılmaya karar vermişti. (30 Eylül 1914).¹³⁰

2.7.Gamble Paşa ve Ondan Sonra Gelen Müşavirlerin Ortak Noktaları

Amiral Williams Paşa, Amiral Gamble Paşa'dan farklı olarak Osmanlı Donanması'na komuta etmemiş daha çok danışman sıfatıyla görev yapmıştı. Limpus Paşa, tıpkı Gamble Paşa gibi Osmanlı donanmasında daha aktifti. Bunun en büyük sebebi de bahriye nazırları ve sadrazamların bazıları ile Limpus ve Gamble Paşalarla arasının Williams Paşa'ya göre daha iyi olmasından kaynaklanmaktaydı.¹³¹

Amiral Gamble, Amiral Williams ve Amiral Limpus Paşaların Osmanlı Devleti ile yaptıkları sözleşmede görev süreleri iki yıllıktı. Donanmanın ıslahı ve İngiliz Admiralty (Amirallik) sistemini Osmanlı Devleti'ne uygulamaya çalışan bu paşalar; siyasi güçler, yıpratıcı savaşlar, devletin mali durumunun kötü olması, teçhizat eksiklikleri ve yetersiz uzmanlar gibi sorunlar karşısında bir türlü planlarını tam anlamıyla gerçekleştirememişlerdi. Bahriye

¹²⁸ BOA, HR, SFR.3, No. 706-10, 21 Nisan 1914.

¹²⁹ Dilara Dal, "Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu", s.474.

¹³⁰ Rasim Koç, "Amiral Limpus Raporu", s.368.

¹³¹ Yaşar Bedirhan ve Figen Atabey, *Yabancı Danışmanlar*, s.135.

nazırlarına ve sadrazamlara sundukları raporlarda üç amiralin de söylediği en önemli konu; Osmanlı'ya tecrübeli uzmanların gelmesi ve donanmanın ıslahı idi.

Amiral Gamble, Amiral Williams ve Amiral Limpus Paşaların donanmada yapmaya çalıştıkları en önemli yenilik tatbikattı. Yukarıda Gamble Paşa ile ilgili bölümümüzde de bahsedildiği gibi şimdiye kadar bu tip bir tatbikat Osmanlı Devleti'nde uzun süredir yapılmamıştı. Gamble Paşa'dan sonra Williams ve Limpus Paşalar da bu tatbikat usulünü deneyerek donanmanın durumunu daha iyi gözleme imkânı bulmuşlardı.

Bu üç amiralin Osmanlı donanmasında daha büyük işler yapamamasının en büyük sebeplerinden birisi Bahriye Nazırları ve sadrazamların amirallere karşı güven duymamalarıydı. Her ne kadar zaman zaman sadrazamlar ve nazırlardan bazıları bu amirallerin işini kolaylaştırmaya çalışsalar da çoğu bu amirallerin kendi yöntemlerine göre rahat rahat çalışmalarına müsaade etmemişlerdi. Nitekim Amiral Williams Paşa'nın Osmanlı'da sadece danışman ünvanıyla görev yapması buna bir örnekti. Halil İbrahim Paşa'nın da görevine başladıktan kısa bir süre sonra Amiral Gamble Paşa'yı etkisizleştirip sadece danışman seviyesine indirmişti. Bu örnekler, amirallerin Osmanlı donanmasında rahat bir şekilde çalışmadıklarının göstergesiydi.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, 1770 yılında Çeşme’de ve 1827’deki Navarin’de aldığı ağır mağlubiyetlerden sonra donanmasının modern döneme uygun olmadığını ve çok hızlı bir şekilde yeniden yapılanmaya gidilmesi gerektiğini anlamıştır. Özellikle Navarin’de neredeyse tüm donanmanın kaybedilmesi, artık yelkenli gemi devrinin sona erdiğinin gözler önüne sermiştir. Osmanlı Devleti, donanmanın yetersizliği sırasında İngilizlerle olan ilişkisini bir hayli geliştirmiştir. Bu gelişen siyasal ilişkiler neticesinde Osmanlı Devleti güçlü İngiliz donanma geleneğinden yararlanmak istemiştir. Nitekim buna çözüm olarak İngiliz Admiralty sistemini örnek alan Osmanlı Devleti, donanmada bir dizi ıslahat gerçekleştirmiştir. Osmanlı Devleti, başlattığı ıslahat programı çerçevesinde ilk iş olarak yabancı uzmanlardan yardım alma yoluna gitmiş ve İngilizlerden yedi uzmanı donanmada görevlendirmiştir. Gelen uzmanlardan her biri Osmanlı Devleti için önemli hizmetlerde bulunmuştur. İngiltere, kendi uzmanlarının Osmanlı Devleti’nde çalışması konusunda oldukça istekli olmuştur. Çünkü uzmanlarının devletin içine kadar girebilmesi onların lehine gelişen bir durumdur.

İngiltere’den gelen uzmanların yürüttükleri çalışmalar, Osmanlı donanmasını iyileştirme ve geliştirmeye yöneliktir. Her bir uzman, devlet içerisinde oldukça önemli başarılar elde etmiştir. İngiltere’den gelen müşavirlerin, Osmanlı Devleti’ne sundukları raporlar ve iyileştirme çabaları, Osmanlı donanması için önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti, gelen uzmanlara karşı devletin bünyesindeki imkânları sunmaya çalışmış olsa da zaman zaman bahriye nazırları ve uzmanlar arasında ters düşme gibi durumlarda meydana gelmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet’in ilanından önce gelen yabancı müşavirlerle, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra gelen müşavirlerin hem görev sürelerinde hem de donanmada yaptığı çalışmalarda farklılıklar vardır. Bunun en büyük sebebi nazırlarla, özellikle bahriye nazırlarıyla, anlaşamamalarıdır. Osmanlı Bahriye nazırları devletin bünyesine sirayet etmiş bu kişilere bu kadar taviz verilip içlerine alınmasını doğru bulmamışlardır. Gizlilik esasına aykırı olduğunu düşünen nazırlar, zaman zaman bu müşavirlerin sundukları raporları ve önerilerini görmezden gelmişlerdir. Bunun yanında; sadece gizlilik esasına aykırı olduğu için değil, müşavirlerin sundukları öneriler o dönem için Osmanlı Devleti’nin mali anlamda kaldırabileceği şeyler de değildi.

Osmanlı Devleti, özellikle yoğun bir şekilde II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Osmanlı donanmasını büyük ve kudretli hale getirmeye çalışmış, bu durum sadece memleket içinde değil Rusya, Yunanistan gibi komşu devletler tarafından da büyük tepki toplamıştır. Rusya müttefik

devleti İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne bu kadar yardım etmesini anlayamamış ve zaman zaman tepkisini de göstermiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra danışman sıfatıyla gelen Amiral Gamble, Amiral Williams ve Amiral Limpus Paşalar Osmanlı donanma tarihi için önemli bir değerdir. Gelen bu uzmanların yürüttüğü çalışma ve faaliyetler sonucu donanmamızı iyileştirme yoluna gitmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin en büyük probleminin uzman eksikliği olduğunu vurgulayarak bu konuda devlete uzman ihtiyacını bildirmişlerdir. Bunun yanında Gamble Paşa, şu anki donanma komutanlığı ünvanının ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Bahriye Nezareti'nin yeniden kurulmasını sağlayan Gamble ve onun devamlılığını sağlayan Williams ve Limpus Paşalar Osmanlı donanması için bir dizi iyileştirme faaliyetinde bulunmuştur. Fakat İngilizler, amirallerinin Osmanlı Devleti'nde bu kadar etkili faaliyetler yapmasına tepki göstermişlerdir. Müşavirler ve beraberinde gelen heyetler ise Osmanlı donanmasını ne dereceye kadar iyileştirebildiği ile ilgilenmiştir. Neticede, bu uzmanlar ne kadar ısrarcı olsa da özellikle sadaret ve bahriye nazırlarının tutum ve davranışları ve özellikle son gelen nazırların Alman yanlısı olmaları karşısında görev süreleri dolmadan istifa etmişlerdir.

İngiliz uzmanların, Osmanlı donanması için bu kadar uğraşmasının bir sebebi de kendilerini gösterebildikleri ve yetiştirebildikleri ortamın olmasıdır. Teknik yetersizlikler, gemilerin tamir ve tadilatı, uzman yetiştirilmesi gibi bir sürü icraatla uğraşan müşavirler için Osmanlı donanması, kendilerini geliştirebilecekleri bir yerdir.

Müşavirlerin bahriyenin ıslahatı için öneriler ve raporlar sunmasına rağmen ekonominin elverişsizliği ve devlet ricalindeki güç dengeleri sayesinde istedikleri kadar başarı sağlayamamışlardır. Dolayısıyla, Osmanlı donanmasının tensik ve ıslahı için yapılan adımlar ve gelen uzmanlar istedikleri gibi büyük etki sağlayamamıştır. Kullanılan yöntem ve teknikler, yanlış karar ve tutumlar ve sürekli süren savaşlar neticesindeki mali bunalım bu başarısızlıkların arka planını oluşturmaktadır. Neticede başta idarecilerin denizciliğin önemini tam kavrayamaması, gelişen deniz gücü teknolojisine ayak uyduramaması, Osmanlı denizciliğinin gerilemesine neden olmuştur. Bu durumu tersine çevirmek için atılan adımlar sistemli ve planlı bir şekilde olmadığı için ülkenin deniz gücü istenilen seviyede gelişememiştir.

BİBLİYOGRAFYA

1.ARŞİV BELGELERİ

BOA, A.MKT, MHM. No.742-15, 2 Kasım 1912.

BOA, A.DVN.MKL, No.53-17, 13 Haziran 1912.

BOA, HR, İD. No.1829-20, 9 Eylül 1908.

BOA, HR, İD. No.1829-21, 18 Eylül 1908.

BOA, HR, İD. No.1829-23, 13 Mart 1909.

BOA, HR, İD, No.1829-25-2, 6 Haziran 1909.

BOA, HR, İD, No.1829-25-3, 2 Eylül 1909.

BOA, HR, İD, No.1829-25-4, 25 Eylül 1909.

BOA, HR, İD, No.1829-25-5, 14 Eylül 1909.

BOA, HR, İD. No.1829-25, 2 Ekim 1909.

BOA, HR, İD. No.1829-25, ek-8, 2 Ekim 1909.

BOA, HR, İD. No.1829-27, 11 Kasım 1909

BOA, HR, İD. No.1829-27 ek-4.

BOA, HR, İD, No.1829-28-3, 10 Kasım 1909.

BOA, HR, İD, No.1829-28-4, 22 Aralık 1909.

BOA, HR, SFR.3. No.623-24, 1 Nisan 1910.

BOA, HR, İD. No.1829-32, 9 Şubat 1910.

BOA, HR, İD. No.1829-40-4, 4 Nisan 1910.

BOA, HR, İD. No.1829-40-6, 29 Nisan 1910.

BOA, HR, İD. No. 1829-41-02, 5 Aralık 1910.

BOA, *HR, İD.* No. 1829-41-03, 5 Aralık 1910.

BOA, *HR, İD.* No. 1829-58-2-3, 11 Mart 1912.

BOA, *HR, SFR.3.* No. 706-10, 21 Nisan 1914.

2.SÜRELİ YAYINLAR:

Gazete:

Tanin

Times

3.TETKİK ESERLER:

AKAR, Kamil “II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri”, *Anadolu Mecmuası*, C.I, S.I, Ağustos 2022, s.39-77.

AYSAL, Necdet ve Cemal Tepe, *Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi*, C.III, İksad Yayınevi, İstanbul 2021.

BEDRİHAN, Yaşar ve Figen Atabey, “Osmanlı Bahriyesi’nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)”, *Turkish Studies*, S.8/5, 2013, s.127-139.

BEŞİRLİ, Mehmet, “Sultan Abdülaziz’den Birinci Dünya Savaşı’na Osmanlı Politikası”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.25, 2004, s.243-274.

BAĞÇECİ, Yahya, “İngiltere Başbakanı Genç William Pitt ve Özi Krizi”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.12, 2014, s.359-379.

BATMAZ, Şakir, *II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002.

ÇOKER, Fahri, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Deniz Kuvvet Komutanlığı Karargâh Basımevi, Ankara 1994.

DAL, Dilara, “Stratejik İş Birliği ve Askerî Danışmanlık Kapsamında Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu (1912-1914)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.17, S.38, 2021, 441-479.

DURDU, Mehmet Burak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-İngiliz İlişkileri (1914-1918)*, Babil Yayınları, Ankara 2004.

ERBAŞ, Fatih, “XIX. Yüzyıl Doğu Akdeniz Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.8, 2016, s.134-155

LEVENT, Düzcü, “Osmanlı Bahriye Teşkilatında Reform Çabaları (1876-1922)”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C.III, S.5, 2009, s.1-20.

GENÇOĞLU, Halim, “A British Admiral in the Turkish Navy Sir Baldwin Wake Walker, Yaver Pasha”, *Bulletin Of The National Library Of South Africa*, S.75, Haziran 2021, s.47-60.

GENÇOĞLU, Mustafa, “Batı Bilgi ve Teknolojisinin Osmanlı Bahriyesine Aktarımı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.34, S.58, s.603-628.

HAYTA, Necdet ve Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018.

HACİPOĞLU, Doğan, *Tanzimat'tan I. Dünya Harbine Osmanlı Bahriyesi*, Türkiye Cumhuriyeti Deniz Basımevi, İstanbul 2013.

KARACA, Taha Niyazi, “Dostluktan Çatışmaya Osmanlı Dönemi İngiliz İlişkileri”, *Journal Of Anglo-Turkish Relations*, C.I, S.1, 2020, s.11-32.

KARABACAK, Fatma, “Kavalalı ve Osmanlı Mısır Meselesi”, *Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, 2022, s.1-18.

KARADOĞAN, Umut, “Birinci Dünya Savaşı'na Girerken Donanmadan Yapılan İslah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXIV, S.72, İstanbul 2008, s.757-796.

KIŞ, Salih, “Ege Denizi'nde Hâkimiyet Mücadelesi: Kurfürst Friedrich Wilhelm ve Weissenburg Zırhlıları Alımı (1910)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.59, Ekim 202, s.515-533.

KOÇ, Rasim, “Osmanlı Donanmasında Modernleşme Hareketlerine Bir Örnek: Amiral Arthur Limpus Raporu”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.CXXVIII, S.253, 2021, s.345-380.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlı-İngiliz İktisadî Münasebetleri (1580-1838)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1974.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadî Münâsebetleri (1580-1850)*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2013.

LANGENSİEPEN, Bernd ve Ahmet Gülerüz, *1823-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitapevi, İstanbul 2007.

ÖRENÇ, Ali Fuat, *Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed.Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

ÖZÇELİK, Selahittin, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

PANZAC, Daniel, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020.

ROONEY, Chris B. “ Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Misyonlarının Uluslararası Önemi (1908-1914)”, çev. Önder Kocatürk, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.13-14, 2008, s.73-106.

Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi, (çev. Ali Rıza Seyfioğlu), İstanbul 1945.

SLADE, Adolphus, *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, çev.Candan Badem, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.

ŞARMAN, Karsu, *Hobart Paşa'nın Anıları*, çev. Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk, *Deniz Tarihine Ait Makaleler*, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 1965.

ŞİMŞİR, Bilal Niyazi, *Ege Sorunu: Belgeler*, C.I (1912-1913), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2019.

WOODS, Sir Henry Felix, *Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl 1869-1909)*, çev.Amiral Fahri Çoker, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.

YAVUZ, Celalettin, *Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyonlar*, İstanbul Deniz Grup İkmal Komutanlığı Basımevi, İstanbul.

YÜKSEL, Mehmet, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Donanma Politikası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2015.

EKLER

EK-I: Gamble Paşa ve Heyeti.

132

---

¹³² Deniz Arşiv Müzesi'nden alınmıştır. Müze arşivinde, Gamble Paşa'nın tek başına olduğu bir görsel bulunmamaktadır.

EK-II: İngiliz Uzmanlardan Eğitim Alan Talebeler.

133

---

¹³³ Deniz Arşiv Müzesi'nden alınmıştır.

EK-III: Gamble Paşa'nın Osmanlı Donanmasında Gerçekleştirdiği Tatbikat Gemileri.

EK-IV: Amiral Hugh Pigot Williams Paşa

EK-V: Sir Arthur Henry Limpus Paşa

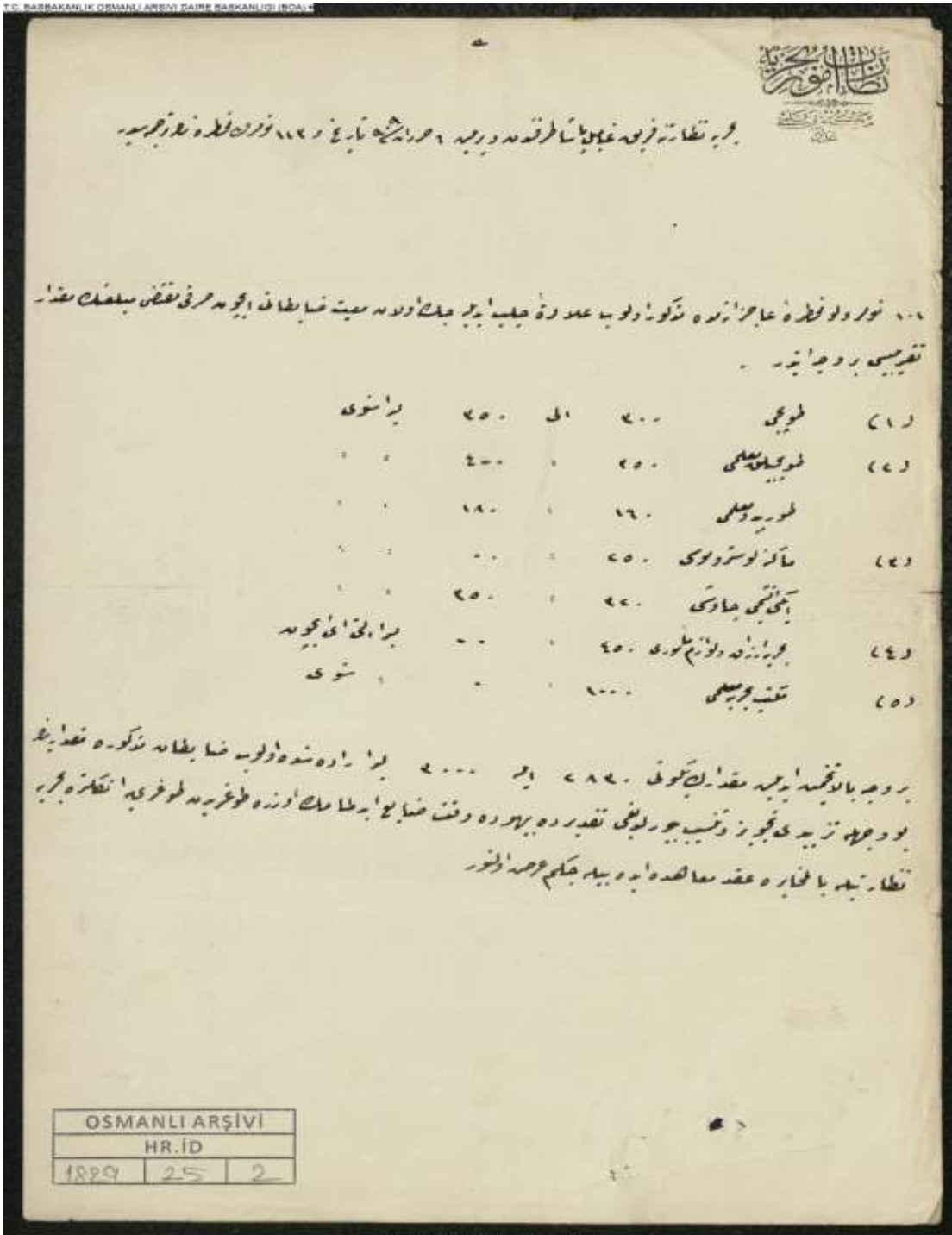

Photo Symons,

COMMANDER ARTHUR HENRY LIMPUS.

Portsmouth.

EK-VI: Amiral Gamble Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne Sunduğu Rapor

HR.ID.01829.00025.002

EK-VII:

1829 – 25 – 2

Nezaret-i Umur-u Bahriye
Mektubat Kalemi Aded**Bih**

Bahriye Nezaretine verilen Ferik Gambıl Paşa tarafından verilen 6 Haziran sene 909 tarih ve 112 numrolu muhtıranın tercümesidir.

101 numrolu muhtıra-i acizemde mezkur olan ileveten celb edilecek olan maiyet-i zabitanı için sarf-ı mukteza-i meblağın miktar-ı takribi bervechi atidir.

1	Topçu	300	İla	250	lira	Senevi
2	Topçuluk muallimi	350	İla	400	lira	Senevi
	Torpedo muallimi	160	İla	180	lira	Senevi
3	Makine Lostromosu	250	İla	0	lira	Senevi
	İki ateşçi çavuşu	320	İla	350	lira	Senevi
4	Bahriye erzak ve levazım memuru	450	İla	0	lira	altı ay için
5	Mektep bahriye muallimi	1000	İla	0	lira	Senevi

Bervechi balayı tahmin edilen miktarın yekünü 2830 ile 3000 lira raddesinde olup zabitan-ı mezkure miktarının bu vecihle tezyidi tecviz ve tensib buyurulduğu taktir de beyhude vakit zayi edilmemek üzere doğrudan doğruya İngiltere Bahriye Nezareti ile bilmuhabere akd-i mealimde edebileceğim arz olunur.